

ПАРТИЯ КЪУРУМУНУ КЕМЕГИ

АШХАБАД, 9 март. (ТАСС). Ашхабадда Ф. З. Дзержинскийни атындагы мамукъ-къумач комбинатыны алдынгы къурулукчулары учун предприятиени партия къурумундан кемеи белгилеген. Коммунистлер озлени членлик взносларындан пенсионерлеге акъча маълар айырган. Акъкъ партия жыйынында XXVIII съезде КПСС-ни ЦН-сыны платформасыны проектти арагъа салып ойлаша туруп, коммунистлер партия бюджетини амалгъа гелеюн алышдырмакъны таълиф этген; членлик взносларны ольчевлерин кемитмен, шоларны авадан пайын башлапгъы партия къурумуна ихтиярында къоймакъ, коммунистлер жыйган акъчаны адамлары гъажатлары учун йибермен.

ЛЕНИН ЕЛУ

КПСС-ни ОБКОМУНУ, ДАГЪЫСТАН АССР-ни ОБР СОВЕТИНИ ВА МИНИСТРЛЕР СОВЕТИНИ ОРГАНЫ
ОРГАН ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ ДАГЕСТАНСКОЙ АССР

ЛЕНИНСКИЙ ПУТЬ

В. И. Ленин тувгъан гюнден берли 120 йыл битегенликке

КПСС-ни ЦК-сыны Политбюроу КПСС-ни ЦК-сыны идеология комиссиясыны 1990-нчы йыл 22-нчи апрелде В. И. Ленин тувгъан гюнден берли 120 йыл битегенликке байлауу таълифин арго-гертген.

Ленинни яшаву ва чалышну бугюнде де улуу мурадгъа къулулукъ этинию, четим социальный масъаланы чечинге янгы къайдада яшашну уульгюсю бола. Гъар кыйсы халкъны да на гъар заманда да булай улуу чалышмачусу тийишли къабул гери ва гъормет этю булан пайдалана. Ленинни аты нг башлап Улуу Октябрь социалист революция — уулькени ва доняны къысметларына бек улуу таъсир этген агъвалат булан байлауу.

Ленин социальный пайхамар да, прожектор да болмагъан. Ону гюню ишчи класгъа, бары да гъажматчылары таълипларын англап, партияны стратегиясында ва тактикасында шоларны гирсетип бажаргъанлыкда болгъан. Давамы кийдеги диалектика-варисет Ленинге догматиклени терс циркулары йимик, исевдореволюционерлени акъчырыкъ сёлери де бир йиле ят болгъан. Намузда гирти кийдеги агъвалатгъа агъвалатгъа политиклада этю

тизген, ууакъ иш чыгъарычулары кооперативлешидирив ва ишану бары да партиянын алышлары булан култура революцияны идеясын тыгъыс кюйде байлагъан. Ленинни милли политиканы, Совет федерацияны идеяны тюзлюгюн заман гирсетди. Совет гъакимлигини маънасын бюрократ къайдада къынгырлашдырынуу кюр-къуучулукгъун гирсетип, Ленин жамият-политика яшавунда калкъ гъакимлигини, ватандашлыкъ жавапчылыгъыны, низамлылыкъны ва къатты кюйдеги закончулукъну принциплерин токъашдырмагъа класет этген. Ол исанлыкъны тарихи санауунда бары да адыны затлары пайдаландырмагъан социализмни къабул гирметген.

Ишан гъалларыны гылачы чарманларындан чыгъаруу ёларын ахтарында Ленин этги къайдаланы тартишлеуе кюйде гери ургъап, смирисет жапш ишануу, гъакыкыатны мекенли фактларын гысапгъа айма гелеклигин, гъар гъайсы теория йимик, лан ишны гезиклерде ингыз аслу, умуми затлени белгилейген, ингыз яшануу четимликлерин къурушотгъа юукълешагъан теорияны теориясына илиниц туручу теорияны ишануу гъакыкы

Жамиятта адамны гъакыкында партия-пачалыкъ механизмин «буравуна» йимик къаравуу сталинчи къайдалары токъташгъан. Ленинни парисагинден яратычулукъну, демократизмни ва гуманизмни ругуу, умуми инсанлыкъ байлыкларына ачыкълыкъ, прогрессни къуруллары гысапта, адамны обр мурадгъа йимик англагъанлыкъ гюнден тайдырылгъан. Большевик партияны аслу гюню, совет жамиятыны бары да тармаклары къызгъанысуз ва асгик кюйде осайлашдырылгъан, сталинизм янгыз ленинизм булан айрылгъанлыкъны гирсетип къоймагъан, миллионлар булангъы адамлары англауунда озю социалист идеяны вагъын кюйде терселеширивюнде гирсетген. Шолар барысы да ленинчи идеяларына «аккиликни» байрагыны туюбюнде озгенлик тарихни тамашалыгы бола. Натихада жамият къатты кюйдеги догмалар на циркулар булан — ону ич озююнден, озъ-озюк озююме на ингызтма имканлыкларындан ону магърум кюйгъап затлардан — кеп йыллагъа бир гъалда къалгъан.

Ингызтып къурунуу ишнде бизни уулькебизде башлапгъан бютюн тюрленивлени ишангъа чыгъарынуу аслу

биревлени гысабына яшайгъанлыкъ булан дазулангъан ила тувра шогъар багъып озсеген гъакыкыатдан тартынагъанлыкъ гъар заманда да Ленинге ят болгъан. Эгер озю айтгъан мекенли социальный-политика гъаллагъа бакъдырылгъан положеиселени ахырынчы дазулагъы гертилик гысапта гъалиги яшавгъа озлюгюнден гечюрюлюп къалагъанлыкъны Ленин озю де бош ёмакъ гысап этер эди. Я теоретиклер, я политиклер агъвалатлары барышын бары да ууакъ-твегине ерли алданокъ айтуп, он йыллар алданокъ шону бары да ууакъ пайлары токъташдырмагъа болмай. Ленин жавапсыз алданокъ не болагъанлыкъны билегенликке мекенли гертиликни ахтарыларына кюрчюленеген илму далиллени къаршы сала болгъан. Ол дам де идеологияны айивчулары химер къурулушларыны алдында адамлары гъакыкыатны ойларына айрыча терген бакъдыра болгъан.

Ленинден сонг дюньяда, шо санавада бизни уулькебизде де, XX асруну башында гъалгъа гелтирип болмайгъан кюйдеги тюрленивлер озгертрилген. Шо тюрленивлер жамият яшавуу бары да тармакларына кюрчюленеген

рыны бириси, герти гъакыкыатны англауу ва тюрлендириуу илму къайдасы на асуулу къурулмы гысаплай.

Озюкъда, бугюн ленинчи идеягъа терген этна простой къайдада артгъа Ленинге къайтып туюл, шо Ленин булан бирге алгъа багъып юрюн. Бир якъдан сёз ленинчи идеяны герти идеяны разрядына къайтарынуу гъакыкында бара, неге туюл де алдагъы заманларда шолар кеп къадарда янгыз айтылып къала ади. Башгъа якъдан — бизни жамиятыбызны ишавуу гъалиги процесслерин терендек анализ этю, ингы теория къыйматлангъар аз гысаплер, ингызтып къурунуу политикасын яшангъа чыгъармакъ учун кюрчюленген рекомендациялар озтесиз тарикълы. Ахырынчы гезикде ишни уульгюсю марксистлени гъалиги наслусу не къадарда ленинчи варисликке, дюнья жамият ойда, илмуда ва културада бары да адыны затлагъа кюрчюленип, озюню алдында токътагъан масъаланы не къадар онгача чечип болажакълыгъыдан гъасп болажакъ.

Улуу ойчу ва революционер Ленин тувгъан гюню 120 йыл айлануу къычырыкълы чараланы озгертмек учун селлеп туюл. Ленин яшайгъан

Александр Къадиев 3 номерли СУОР-да ишлейгемди 10 йыллардан да къолай бола. Шо гъакыкыатны ичинде ол онлар булан жамият ва яшавуу уульени плантар салып онгаргъан. Бугюнлерде ол Магъачкъаладагъы тш аврулагъа къарайгъан поликлиниканы бинасын арагъа этю онгарып тура.

СУРАТДА: А. КЪАДИЕВ иш уульюнде. Т. МАГЪАММАТОВ чыгъаргъан сура.

КЪУВАНЧЛЫ АГЪВАЛАТ

Алдагъы гюнлерде «Промжилстрой» бирлешиню Хаган юрдагъы 8 номерли къурулуш участкасы Бабаюрт районну К. Либкнехт атындагъы колхозну гъажматчылары учун болжалдан уу ай алда бир уульгюге этиген, яшавуу уульюу къолаууа берген. Шо уйде яшавуу гъажматлы болагъан бары да онгъайлыклар бар. Коттедж къайдада ас байы кюйде этиген булай уйлер районда дагъы да къурулажакъ.

Эгерилген биваны къурулушунда таш уста Алимпаша Габиев, агъач уста Висит Мамаков, сызавчу — сырлачу Умарпаша Абдурашитов гъар гюнлик нормаларын артыкълыгъы булан толтура туруп, бинаны гирсетилген болжалдан алда пайдаландырынгъа бериле улуу къошум этген.

Г. ВИКТОРОВ.

Чалтик чеклер къура

«Кизилпресводстрой» гирсетген. Бабаюртдагъы 6 номерли

Эгерилген чалтик, яшавуу

этген. Иван Гладиевну эскалаторларыны экипажы, машин

Бала түрүн, ол ысыккыч-
та, социалист принциптерин
артта тартыпайым, четин
на бир-бирине старшы та-
таган ысыккычта шомолу
ошолго чыгарыпты ая-
шынуу кечик тапмагы бала-
гыман ба' герек өкөнүн гёр-
сөтсөн.

Тувралды-туврал продукттарды
алышдырыгыга тейилини булун-
да «военный коммунизм» де-
пирюкк социализмни тувра-
ды-туврал токтандырыгыга
биринчи класк кылынылары
ингилыш деп кыбул бермеге
В. И. Ленинни кычаккалыгы
болган. «Большевик сынапу-
ну» дагылынуу гыкылында
гвар торлю кыдайдаларда алда-
токк айтканлыкыга да кы-
рамайлы, зор улуу революция-
кы дозунганы, тышдан кы-
рагында асуулу, тек тувра ва
сай кытаралыны герн ура ту-
руп, Ленин социализмни гы-
кылында ингы пикуралыны
иратычулукк кыайдала ах-
тарилану кырутген. Пролетар
началыгыны реалист полит-
тиканыны принципни по-
ложениелерни олгарган.

Башлагчы социальный
адаптацияларны сынауна ар-
кта таяп, Ленин экономика-
дан тышда бөрү өтүннү, со-
циальный ва мизли пайдала-
ны көп тюрлюлукгон герн
уруну, яратмайгаиллыкны
ва казарма кыйдада тенг
лештиринуу алууда янгы жа-
минит кзурумун кзурмагга
бажарылгайганы гыактында
гыасил чыгаргган. Ол мате-
риальный акдан иштаглан-
дыруну, мал произавствону
ону булан байлаву экономи-
ка механизмирини, жамини-
ны произавство гучлерин
ысдюрмек учун тюрлю-тюр-
лю социальный-экономика
кытлавланы нукандыкка-
ры пайдаландырувну гыа-
жатлыгыгын агалайган-
лыкка етишген. Шондан
абашчылык алып, соци-
ализмин материальный акдан
кырчюсю салыгга бактыды-
рылганы янгы экономика по-
литикасы жалим етиген бол-
гган. Јап да муна шо бек
гучлю мастаналаны ва бир-
бирине кяршы турувланы
революция булай кыаргган-
да юлскама болмас биник ту-
таш гыалдинди чыгывну
таамин этген.

В. Ч. Ленин «Цивилизован-
ный кооператор» зыны тзу-
руму тсыанда социализмни
тэктэидагы положенини

класда теретини. (Асарларын толү жыйыны, 31-китоб, [31-чы бет]). Ону ёг-
дэмдарын кеп гезиктерде
гайран өткен кыбдеги так-
тиканы кларавуланмаган
гылда алышдырып, бир-бир
гезиктерде шоланы эски по-
зицияларын бек гучлю кыб-
де куттика этип де шондан.

Безгигиен экенин жиндик, Россияда революциянын устундою большевик партиянын башчыларынын лындан дюнья социалист революциясынын перспективалары булан туурадан-туура байлана болган. Тек агъаалатанны гъа-кыкыктадагы барышы шо гыгаппаны бегетмегер. Совет Россиягъа дагъылмдан кый-ры ёл ёкху алданокъ айт-ганлардан башгъачалай болуп да, Ленин большевикле-ни партиясында тыш ва ич шартланы яш совет респуб-лика озюню ичинде кяалгъан алышыныяланы тюз ва бары да кыялардан анализ этирге коркуялген ягы стратегия-нын оюрмагъа башлагъан.

Ленин озындан сонг социалист тюрленишлерини гевг программасын кьойнагъан. Тек ол жамалашдырмагъа бажаргъан чакъы заг да ол социализмни ёлларыны тюрлю-тюрлю уьлкелени табии-тарихиначалыгына ва халкъланы мердешлерине кюрюлентген кёй тюрлюлюгюн кьабул ёёре болгъанлыгына бираз да шеклик кьоймай. Социализмге бакъгъан якъда къаравланы бютюнлей алашдыров социалист ктурум эсгини бютюнлей герн урув тюгюл экенин, тек цивилизацияны оьр даражаларын оьзине тарыхъ болгъанда кършаматга гереклигин белгилеген.

Амма Совет началькыны
кыруучусуну янгы хыйла
идеяларына гыактыкыатда
яшавга чыктымга буюрма-
гын. Янгы гыакимликни ма-
насын бюрократ кыйдада
тырсеждирешио имканы-
лыгы булан байлаву бол-
гын ону кыркунчлукла-
ры исбатланган. Стайичи
режимни, буурукчулук-ад-
министратив системаны ток-
ташдырышыу жамият яшав-
ну гычден бир тежеликге, по-
литикадан есликден ва гыа-
кимликден халкыны ят болу-
вуну осыюуне, партияны
ктайгыны кюдеги кынгы-
лашыуун, социализмни
абурдан тыююуне гелтирген.

шартагындан биргисе реалист-
кайыдада ошашыныу янгыр-
стылыу, он йыланы бюндэ
синдирилгел ялган инкря-
лардан ва хыяллардан жамил
гъафьлыы аркып этип бол-
ган. Ленинчи идея-теория
варислиги, ленинизми мето-
дологиясы эсгини ва гъалиги
заманы кюрчю масъала-
лары бары да якълардан ана-
лиз этмек учун, социалист
бюсюрюню, ону алгъа элтеген
гючлерини четимликлерини ва
къаршылыкъларын англамакъ
учун ёл чыгъывчу, пункту
гъисалда къулаукъ этген.

Ленин XX асрну тереңден алышынган шартларында марксизмни философия курчюлерин оьсдюрювге зор улуу кышум этген, диалектика кьайданы янгыз политика ниш герювюк тармагында тютюн, жамингны ва табиятны юрюшюкю законларын анализ этивде де бары да якьдан онгаргьан ва бажарылу кюйде кьоллагьан. Табии, жамият ва техника илмуланы бирлигини, адамны гьа кьындагы илмуланы компексени бир заманда да сеймгейген формасы гьисапта философланы ва естествоиспытателлени союзуу гьакьындагы ленинчи идея алдагы кюйюнде бек агьамиятлы. Ойчу гьисапта Ленинни герти руз келпетин аякьга тургьузуу, кьеп санавагы пуьлгаризаторланы янындан бир кьадар осал кюйде ва енгил кьайдада герсетилген ону теория варислигине герти илму янашывну токташдырып агьамиятлы масьала кюйюнде кьайда.

Бугюн оьзлер булан рази-
лешмеге ярамайгъан ленинчи
идея-теория варислигке бакъ-
гъан якъда эки тюрюю айры-
лыкъ герюне. Виз Ленинден
гьеч бир тюрюю затгъа уй-
ренмеге болмайбыз, ол ва ону
ишлери оьтген замангъа гет-
ген деп токташдырагъанлар
теревден янгылышалар. Озокъ-
да, Ленинин варислигинде та-
рихге табин болгъан затлар
да бар, тек ону аслу идела-
ры, ленинизмни ругъу оьзю
биян гюллерибизде де аша-
вуу узата. Гьалиги деврюню
бары да кеп тюрююлюгюн ва
бир-бирине къаршы продеес-
лери ялгъиз Ленинге кюрчу-
ленди, ону асарларында
алынгъан цитаталар булан
апплатма къаст этгенлик де
тюз тюрюл. Гьакъыл якъдан

алышдырды. Капитализм гал
алгга тутуналган имка
лыкчаланы ачыкк кюде ге
сетди. Ингы кзурум гыакъ
клат болуп токтатады. т
по да озыюню артыкчы
лары булан янаша тари
якдан пратылган форма
рыны терс инларны да ачык
гга чыгварды. Социальн
системаланы янаша яшавун
гыакъындагы масъала са
яны ингы маъна алды. И
санланы алдында токтагга
зор улуу масъалалар ва кюр
кунчлуклар бир-бирин

къаршы турувдан, өзалең
жамият кѳурумундан гъасы
болмайлы, халкълапы на па
чалыкъланы бирге иш гѳѳ
вюне гѳчювню талап эт
Дюнья майданында туврада
тувра бир-бирине къаршы ту
рув тайдырыла, бир-бирине
гъюрмет этивлю, онгачалыкъ
ны принциплери токѳташды
рыла, умуми адамлыкъ бай
лыкъланы алдымлылыгъын
гъакъындагъы идея баргъа
сайын генг кюйде мюкюр
люню къазана, Ингы поли
тика къайдада ойлашыв бю
тюн дюньда даим оьсгеген
англайгъанлыкъны таба.

Шо тарихи гертликлен алдында гялиги девюрни хасиятына бакъгъан якъдагъы ленинни къаравлар, озокъда, алышынмай къыбу, гёрюлмеге тюшмей, шолар елювдеги жамият тюрленивюни бирликдеги сынавуи, социализмни дюньясындагъы янгы гьаланы гьисапгъа алып, иратывчу ёлда оьедюрювге гьажатлы бола. Оьзюню сан ялы тюрленивюню барышында амалгъа гелеген социализмни янгы келпети, — шо инсанлыкъ, демократия, социализм. Социалист идея оьзюне халкъланы ригачалыгъына, оланы яшавуну къайдасына, тилине ва культурасына гьюрметли кюйде янашывуну кылыкъ талап этивюи де кюша Шо жамият бирге яш гёрювге, яхшы хоншу аралыкълагъа ва паракатлыкъгъа чакъыра, гюч этивню ва законсуздукъланы гьар клайсы формаларын да гери ура.

Ленинниң ыарислигин догматика кытлавлардан, терс иш гёрюслерден ва кытлапшдырывлардан эркин өте турсун, партия шону өзюню идея-политика тюрленирюню зап да агъажытлы булакыды.

ну чечилгеген масъалалар
бакыдырлыкта уятма гер
деп гысыл эте болган. Ул
коммунистлерден кычыры
сезлени, инандырыланы
сез берилчиси, ленинчи при
нципке аминлигини гыакты
да геземелик ант бериле
тюдюл, инг башлап мекен
иш герюлени, билдырлы
политиканы практика натия
ларын къаравуллаш. Янгырт
къурувну кысматы, эгер ал
да улуу даражада болма
агъаминтлы даражасы КПС
ни чалышырундан гысыл б
лажакъ, демек, социализм
янты колпетине етишип
КПСС-ни XXVIII съездини а
дындагы ленинчи юбил
партияны сан якъдан тюрд
диривге, шону бары да бел
лерини чалышывуу герт ки
де янгыртип къурувну ишта
ландырмагъа герек. Генг кю
деги ичпартия демократия
иратывда ва оьсдюрювде па
тил консерватизмден ва до
матизмден сакълавывну гар
тинисын гере.

В. И. Ленин тувган гюнн
120 йылдыгына байлаву
луп тийишли политика
кырумчулук ишни КПСС-н
XXVIII съездине гызырлы
герюв, партияны полити
платформасыны проектин би
тюнпартия ва бютюнхали
арагы салып ойлашып буза
тыгыс байлавукуда ытгер
мек таклиф ытилген.

Теория ишеде аслу тергевни
ленничи теория варислики
гысалпгъа алып булан янгыр
тынну идеологиясын дагыдан
дагы мекенли кюйде онгарып
гъа, социализмни, гъалип
жамият практиканы тарих
сынавуи яратычу кюйде анг
лавгъа бакъдырмакъ. Загъма
чылары, айрокъда яшоорюм
лени арасындагы идеология
массовый-политика ише иш
салыкъ, демократ социализм
ни ва революциячы янгыртыв
кбурувну борчларыи англатыв
ну лап да агъажиятлы ерге
саламакъ, партияны гъар тюр
лю демократ жамият группалар
ва гъаракатлар булангъы
генг кюйдеги пайдалы лакъыр
лашывну ыттыркек.

Шатлык жылынны Москва шагарда оутгермекни гыа-кында кыарар кыбул этилген, шовда М. С. Горбачёв доклав этежек.

В. И. Ленин тулган гүни
120 йыллыгына багышлан-
ган асду чаралар белгиленген.

ваша районну Чапаевни атындагы колхозуна — 501 гектар, Хунзах районну Ангельснни атындагы совхозуна — 341 ва ши районну Димитровни атындагы колхозуна 37 гектар майданы булангычы чалатик чачагдан чеклер гызырдо-

Алывчуланы пайдасына

Дагыстанны Министрлер
Совети «1990-нчы йылда на
он уыюнчы бейыллыкда энг
ил промышленностку осыю
вюн чалтлашдыривну чарала-
ры» гыакындагы мастьала-
гга кзаргъан.

Эсгерилген кюйде бу йыл рес-
публиканы енгил промышлен-
ностну 117 миллион манатга
мал чыгъармагъа герек. Загъ-
мат ресурслар артыкъ район-
ларда бу тармакны 19 филиа-
лы ачылгъан ва 9 кооператив
иш гёре. Шолар 14 миллион
манатны малын чыгъаражакъ.

Шоңу булан бирге, енгил
о промышленностну тармагы чы
о гъарагъан маллар, гъар адам-
а гъа гъисап этгенде, бизин рес

хозяиновлар гъалиден э
хыйлы артыкъ чалтик алмагъ
болажакъ.

Объектлени кърувада Мухаммедгар Баглишиев Ёлбашчылык этеген алдымлы прораб участканы ишчилери аслам кышуу.

Хамиев, автокравоводы Биш-
голан Хасиев на суу-техника
имаратлары куурашдырычу
Владимир Велячко, Салдмир
Байцуев ва Багълэвтин Даг-
ел кыаст этип чалынгъанлар.

В. ГОРЮНОВ.

публикада 94,1 манат бола
Россия Федерациясында буса
шо санав 317 манатга етише.
Демек, биз шо малланы чыгга
рывада 63-нчы ердебиз.

[illegible]

Эсгерилген масъаланы гъа ктында къабул этилген къарар гъа гёре согулгъан маланы чыгъарыну артдырыну, ола ны сан янын гётерению ва жу раларын кёп этивнию чаралары белгиденген.

1995-йчи йылда республикада шо тармакъ 337 миллион майатвы малын чыгъармагъа герек. Шо малланы багъаларын артдыривну гысабына болмасын учун, гъкуматны къарарына гёре, ишлар ва кёп уллу болгъан адамлар учун чыгъармагъа герекли малланы багъалары ва гесени белгиленген.

Шону уястыяне 1995-нчи
йылда гыкуматны тапшурдуу
булан, республиканы ерли,
промышленностну, сатыл-алым
ну министрликтерини ва Даг
потребсоюзга гиретен пред-
прияттилерде 123 миллион ма-
натга согулган маллар на-
аяк гыймалер чыггарылматга
гелек.

Ахырына ерли ойлашылгъанмы экен?

Алда законлу кюйде берилген дачангда уый кзура бу-санг, уллу этме, бийик этме деп тергевден, гезден кеп зат болмайгъан эди. Гъали шо ге-симлер тайдырылгъан. Айта-гъаным, гъали шоланы не кзу-расан, нечакгы уллулукъда, бийикликде кзурасан деген гиши ёкъ. Скойген гиши кой-ген кюйде кзура. Тек мен бир затгъа чийсынлыкъ этемен. Муна, мрни дачам бар. «При-бор» деген бизни бав жаминт Магъачкъаладагъы кзурашды-рылып этилетген биналар учун панеллер кзурагъан комбинат-ны кяршысында, темир ёлгъа урунгъан ерде ерлешген. Озюкъда, бу ер промышленный зона тюсюл буса да ырай. Бо-са да гъали-гъали болгъунча бу бойда темир ёлгъа кеп юпукъ, уллу промышленный предприятиедени району деген зат булан, яманлукъ уыйлер тикме ихтияр бирмей эди. Ба-

лики, шо тюз болгъан буса да
ирав. Неге тюзюл биз оурде де
осерген кюйде, шо бойда те
мир ел, улауу предприяткиелер
онукъан къайры, кеп улауу
кюлю булангъы ток юрмйген
ел багъаналар бар, газ бы-
гъылар оуте. Бу йыл шо ерде
«Кировдотройну» эки къабат
ые ишленди, бетон заводну
инагы бар, «Давводотройну»
8 номерли ПМК-сына бир не-
че метр тюзюл акъ.

Артагы бактында шо ерде
ериген дачаларда газ юкюй-
н базмык быргылыны, кы-
ргасында газ пайлауыан
лоннадан эки абат ариде де
тма прайгъан кюде ишле-
к уйлер ишленеге баш-
гъан. Бираз ари таба октен
кул янып турагъан газны
иалагъа чыкыгъан «тигъ»
дигъ.

Гъалии энни. бугюн, аада
юлюп туратъан техника
и.а.гылымын инструкциялары

бирден неге гери урулуп кал-
гъан экен? Бир улуу балагъ
кыюлгъан сонг, янгурну ар-
тындан ямучу алын чалгъан-
дай, гъабас къараслама, тал-
чыкъма тюшмегей эди деп ой-
лашаман.

Шо аада юрилюп турагъан
инструкциялар, геимлер тюз
болмагъан буга чы яхшы.
Эгер теринне буга? Эгер, кеп
дамлар ял алмагъа деп жыйы
агъан дачалардан беш—он
метр ариде ерлешген темко ёл
ан онлар булан газдан, нап-
ан толгъан цистерналарны
ойроп барагъан поездге, ал-
агъа гёрсетмесин, бир зат бо-
гун къласа? Шо заман айсеги
ген булан пайла болуруду?

Мени талчыктыдырагъан шу
оркътунчул сораулар Магъач
аланы шагъар исполкомун,
нин районполкомну къул-
къчуларын талчыктыдырмай-
акъи?

В. РИЧНЯН.

«АЛГАСАГЪАН СУВ ДЕНГИЗГЕ ЕТМЕС»

Ленин районы юрт хозай-ствону юртында болма ту-раган кюрчю алышыныла-гъа бугюнлерде эки тюрлю анышын ас этиле. Бирлери, РАПО тайдырылып, «Къара-будагъент» деген пачалык-кооператив, агропромышлен-ный бирлешив болуп, бир улуу колхозгъа яда совхозгъа айланган булан гъал алышы-нар деген ойгъа инанмай. Башгъалары гъалиги гъалгъа чыдама сыймей, бары да хо-зайстволаны бакиллерин бир кылаккыны тюбюне жыйып, олардан АПО-ну советин кзу-руп, тез иш герме чакыра. Эки де яул оулер айтгъан-ны дуруслугъун токташ-дырмакъ учун, адамланы оз-янына тартмакъ муратда, юз-тюрлю мисаллар ва далиллер геатире. Тек, кюйге къара-гъанда, далиллер де онча таъсир этегенге ошмай. Инан-майгъанлар инанмайгъан кюй-де тура, этилиме тез алгъа тутулган янгылыкъланы шеклинге сала.

Тюзю, шогъар тамаша да болма тюшмей. Кеп йылланы узакъында юрт хозайство тармакъ озюнде тюрлю-тюр-лю сыналар оьтгерилеген тармакъ болуп турду. Юрта яшайгъан гъалиги тамашалар не къайдаланы да, не техно-логияланы да, не кампания-ланы да герген, сынагъан адамлар. Тек шолар бириси сама да айтардай асув бер-мед, гъалиги кюрчюден алыш-дырмады. Устьевне сабанчы-да топуракъгъа бакъгъан якъда хозайшылыкъ гъислер кемиме башлады. Огъар палан заманда сюр, палан затны чач, шу вакътиде дарман ур деп буйрукъ бермейген гиши де ёкъ эди.

Янгыртып кзурувну девю-ринде, шону гъакъында биз ачыкъдан-ачыкъ сейлеме уй-рендик, алышынываланы бол-дурмакъ бажарылмайгъанын англадыкъ. Тек англатган бу-лан да алдынгы терс къа-рарларын толду кюйде тайы-мыш болмадыкъ. 1986-чы йылда онтоо башланган биринчи кюрма башлагъаныкъ эси-бизде бар. Газетлерден, ра-дио, телевидениеден, гич-чи ва улуу сагъналардан ту-руп да битмеген агропромгъа хыйла макътавлар этдик. Тюзю айтмагъа герек, юрт загъатчылар шо макътавла-гъа да къаранайлы, алышы-нываланын ошунда къайыш-тырылгъанын англадыкъ.

шыннываланы къайтып эси-ёлларда болдурма къарай-гъанлыкъ кюркзучлыкъну тувдура. Масъаланы мекенли уйренип, ахтарып битмейли, алгъасавлукъда кюллама башлап, къайтып асуву ёкъ затгъа айландырып кюймас-бызны экен? деген ойлар ра-гъатлыкъ бермей. Шо саялы заман-заман ата-бабаларыбыз-ны асулар сезе гелген асил сёзюне де кюлакъгъа тур-сакъ, пайдалы болур эди. «Алгъасагъан сув денгизге етмес» деген айтывну улуу маънасы бар. Юрт специали-етлеге де шону заманда бир эсине алма тюше. Биз гёте-реген масъаланы бары да якълай, тюз гере деп, озю-бюзю озюбюз алдатып тур-сакъ, бир ишни де торайтып болмасбыз.

Гъали-гъалилерде Къарабу-дагъентде АПО-ну советин кзурувгъа байлавлу болгъан жыйында шогъар къаршы кюл гётергенлер болмады. Бу жыйынгъа районну гъар хозайствосундан вакиллер сайланган эди. Тек жыйын-дагъылар бир гёнгюлден та-вуш берсе де, оланы барысы да АПО-ну кзурувну масъала-сын толду кюйде якълай десек, гъакъыкъатдан хыйлы арек боларбыз. Жыйындагъы бер-илген кеп-кеп сораалардан, сейлевлерден де шо ой чалын-ды.

РАПО гъалиги бар, кюйде къалам тишмейгенни кёбюсю тюз гере. Шо ойну къатты экономикасы булангъы хозай-стволар да, осал, арта юрий-ген хозайстволар да якълай. Гъали болгъунча юрюлуп тур-гъан къайдагъа гере, совхоз-лар ва колхозлар кеп хайыр алгъан сайын, РАПО-гъа кеп айтгъа да телей эди. Масала, Къакъашурадагъы ХХН парт-седни атындагъы колхоз гетген йыл, яшны ишлеп, 3 миллион манат хайыр алгъан. Шону 512 минг манатин РАПО-гъа бакъдырма герек. Шо айтгъан РАПО-ну кзу-рукъчуларына гъакъ теле-не. Аслам пайы буса осал хозай-стволаргъа кемеге гете.

Шо ярым миллион манат-ны колхоз РАПО-гъа не зат саялы телей десегиз, шогъар мекенли жавап берип бола-гъан адамны тарма къайыш-тырылгъанын англадыкъ.

гъан аркин ёлну танглап юрювде РАПО, тогъас болуп токътаса тююл, кемек этип болмас. Шо саялы о якъдан да, бу якъдан да алышыныв болдурма герек деген пику-бар.

Тек РАПО тайгъан булан, къалгъан озге масъалалар озюлюгъенден чечилип къала буса, не бар эди. Къайсы ёлну тангласа яхшы? Бирле-ри агрофирмалар кзурма герек дей. Башгъалары АПО-ну пайдалы гере. Бирдагъыла-ры, хозайстволаны ихтиярла-рын артдырма тарыкъ деп, бирлешмекни якъламай. Тек биз озге эсгерип гетген кюй-де, февраль айны 3-нде бол-гъан жыйын районы АПО кзурмакъ деген къарарны къабул этген.

Мунда Новомосковский АПО-ну сынаву кюллап иш юрютме сюелер. Шолар бир-лешив гетген йыл Къагъент районы да кзурулган. АПО-гъа бары да агропредприятие-лер, совхозлар ва колхозлар кирежек. Кзурум ишлени, ёл-башчылыкъ этивню АПО-ну совети юрютжек. Болгъан жыйында алданокъ ону пред-седатели де айрылды. Ачыкъ тауш берив булан гъалиги РАПО-ну председатели А. Ша-рапов сайланды. 65 адамдан АПО-ну правление де айы-рылды.

Райондагъы янгылыкъларгъа талпыныну якълама тюше. Тек, мени-гъисабымда, бус-сагъат район АПО-гъа бирле-шип иш герме толду кюйде гъазир тююл. Эгер район ге-лежекни ойлаша буса, толду хозрасчётгъа чыгып, оз-ишлерин озю юрютме хыйла ате буса, шогъар инг башлап тийишли шартланы да бол-дурмагъа герек. Продукцияны узакъ сакълама болагъан хас биналар, ону ишлетеген.

А. АЛИЕВ,
хас м. биринчи.

Загъмат книжканы гъакъында

«Загъмат книжка документ гъисада нечики юрюлме герек?» (редакциягъа гелген сорааларны бириси шолар)

Загъмат книжканы улуу де этишилген устьюлюкълери ихтияр маънасы бар. Ол иш-чини, кзулукъчуна загъмат коллективни иштагъандырыл-гъанлыкъ, иш низамны Ус-тавлары, булан шабагъат-ландырылгъанлыкъ ва озге загъмат савгъатлагъа лайык-лы болгъанлыкъ, ишни яхшылашдырып учун этилген таклифери ва шону учун иштагъандырылгъанлыкъ гъакъда этилген язылар.

Сынав герсетегени ймик, заманында тюз толтурулма-гъан загъмат книжкалар, йи-берилген хаталар, фамилия-ларында, атларында йиберил-ген янгылышлар ону есиле-рини ихтиярларындан магъ-рым кюя.

1986-чы йылны январь айны 1-пден башлап, СССР-ни бары да территориясында СССР-ни Госкомтрудуну 1985-чи йылны 2-чи августунда ВПС-ни таклифине гере 252 номер булан къабул этилген къарарына кюрчю-ленип, янгы къайдалар пай-даландырыла.

Загъмат книжка беш гюн-ю ичине ишчилеге, кзу-лукъчулагъа, социальный якъдан якъланма тийишли ва заманлыкъ кзулукъдагъы адамлагъа, штатда тююл кзулукъчулагъа юрютюле.

Загъмат книжкагъа гийи-рилген маълуматлар, шулар: фамилиясы, аты, атасыны аты, туугъан йылы (паспор-тунда бар кюйде), билими, касбусу, саянжы; иште алынганлыкъ, тайдырыл-гъанлыкъ, орденлер ва ме-даллар булан савгъатлангъан-лыкъ, гъюрметли атлагъа лайыкълы болгъанлыкъ; иш-

Озге эсгерилген алмашы-нылар загъмат книжкада 1986-чы йылдан сонг гер-сетилме бола.

Эгер де загъмат книжканы ичине ишинден тайдырыл-гъа яда башгъа иште гёчю-рювге байлавлу тюз тююл деп герсетеген языв болса, кзулукъчуна, тилевне гере загъмат книжканы копиясы — дубликат берилгенде, тюз азылмай бузулган азывланы измай кюймагъа да ихтияр бар. Дубликат арта ишлеген еринден бериле. Стажы оль-чевню токташдырагъанда алда шо предприятиеде, ида-рада, кзурумда ишлегени гъакъда документлер тарык-лы болмай. Загъмат книжка-ны биринчи бетинде, устьде «Дубликат» деген азыв этиле. Эгисинде буса «янгы дуб-ликат берилген» деп азыла ва шол социальный якъдан таъмин этив органлагъа баш-гъа иште тюшгенчеге, дубли-кат берилгенче, алдагъы загъ-мат стажы гертилейген до-кумент ймик герсетилине.

РСФСР-ни КЗОТ-уну 99-нчу статьясы булан, загъмат книжканы есини кюлуна тапшурувну токтагъанла-ны жавапгъа тартмакъ гёз алгъа тутула. Неге тююл, башгъа иште тюшегенде, гъар кимни загъмат книжкасы кю-лунда болмаса бажарылмай. Алда ишлеген еринде загъ-мат книжканы бермей токтагъылу ватандашла-ны загъматгъа ихтияр барлыкъын гери урувгъа ай-лана. Шо РСФСР-ни КЗОТ-уну 99-нчу статьясына гере ад-министрация узюрюсюз иш-

Эгер де ишден тайдырыл-гъан гюн кзулукъчу къар-шы болмаса, шону огъар ад-министрация почтадан таба билдире.

Тийишли органланы, иза-раланы, кзурумланы ёлбаш-чылары жаваплы масъалагъа суукъ-салкъын янашагъан-лыкъ кеп разисиаликлени тувдурагъаны белгили. Шону учун загъмат этивлюкълеге къарайгъан комиссиялар асуу тергевню шоланы алдын алыгъа бакъдырмаса болмай.

Шо иш профсоюз кзурумла-ны агъындан да тергевге алына. Озюкда, гъар ишчи, кзулукъчу дегенлей арта кзурунгъа тюшмей, заманын-да загъмат книжкасына эти-леген азывлагъа тергевлю болма герек.

Н. НАФАРОВ.

БЕЛОРУС ССР. Витебск шагъарда станоклар чыгъа-рагъан заводну коллективни социалист уылкълени базарында эркин кюйде къайтарышы булангъы валютагъа сатмакъ учун белгиленген универсальный заточный ярым автоматны кзу-рашдырып ишни тамамлагъан. Шо маллар Гюнбатыш Герма-нияны «Вальтер» деген фирмасы булан бирлинде чыгъары-лажан.

СУРАТДА: «Вальтер» деген фирманы специалистлери кзурашдырылган ярым автоматгъа къарайгъан вакъти. А. ЦЕРЛЮКЕВИЧ чыгъарган сурат. (ТАСС).

ЯГЪАДА КЪАЛМАСЫН

Халкъ арада насигъатчы-ланы гъакъында сёз чык-гъанда, оланы яшан, загъмат сынаву уйренимекни масъа-гъат этелер. Акъма итерген, бир-бир ёлбашчы кзулукъ-чулар шо бай сынаву булан-гъы, озлени ишине берилген, бек тюшюнген адамланы иш-ге пайдалы кюйде кюллама-гъа бажармайлар.

Давдан сонгъу кыйынлы йылларда шагъарланы, юрт-ланы бугюнго насигъатчылар.

путьлар кеп аз къаршыла-шагъаны да бизни пику-бузну бирдагъы керен герти-лей.

Хасанюрт районы да шо-лай. Алда озлени иште гер-сетип гелген ёлбашлар гъали унутулгъаны тюзю дагъы? Янгыртып кзурунгъа оланы сынаву, билимлеринден аз буса да хайыр болур эди деп эсине геле.

Яхсайлы Къанданур Ака-лы Къадырлы. Да-

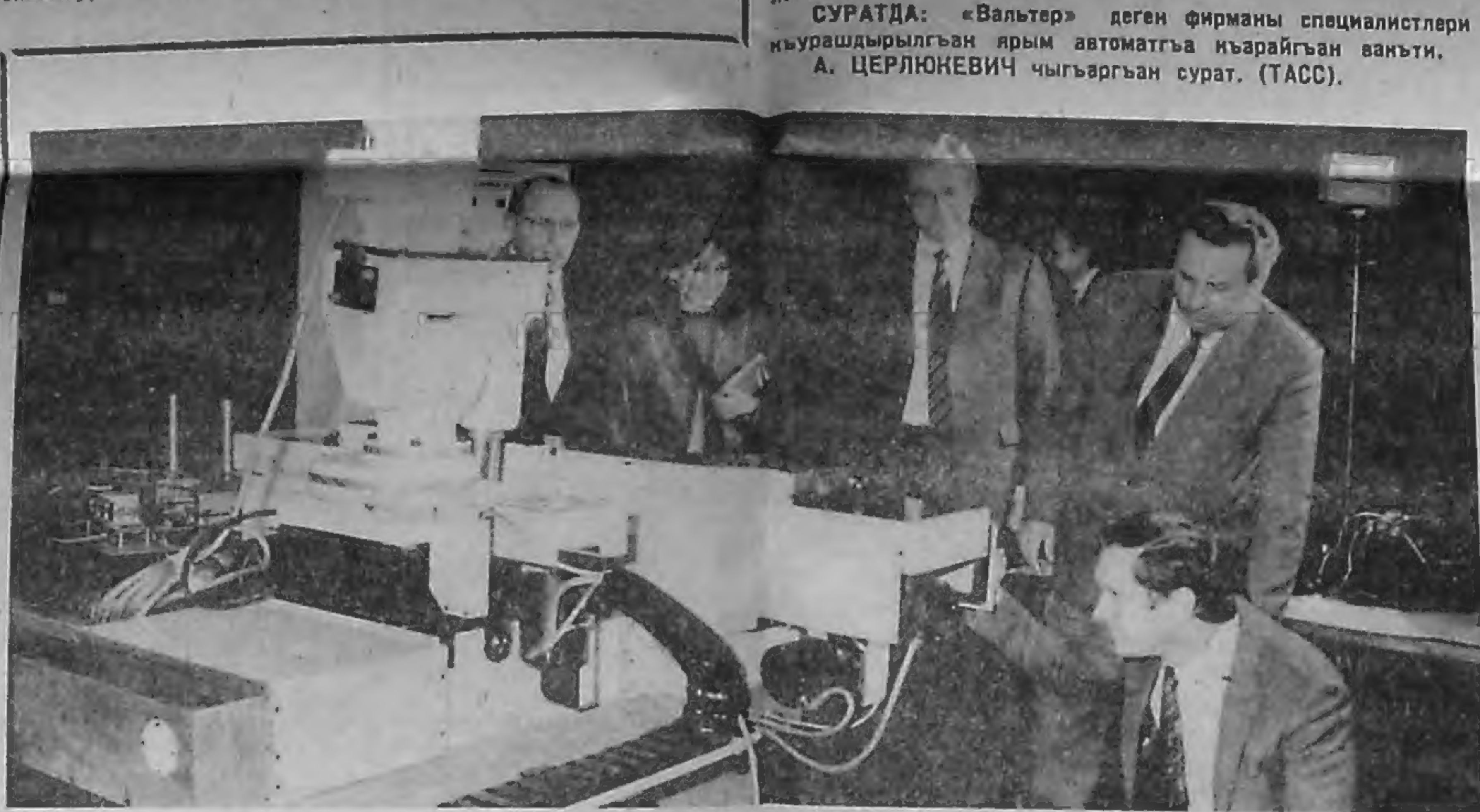
Янгырттып кырууну деңгирде шону гыакында биз ачык-ачык сөйлөмө уйл-рендик, алышындылап бол-дурмаса бажарылмайганын англадык. Тек анлаган бу-лан да алдыңгы терс кы-равлардан толу кюйде тай-шы болмадык. 1986-чы йыл ахшы белсенип агропром кыруу башлаганын ас-биде бар. Газеттерден, ра-диоан, телевиденден, гич-чип аз улуу сагыналардан ту-нуп да битмеген агропромга хыйлы мактаулар эткен. Тюзюн айтмакча герек, юрт загыматчылар шо мактаула-гга да кырамайлы, алышы-нывланы онча суюп кы-бул атмедил. Неге тю-гюл, агропром кыруула да, озыо сабанчыны ихтиярлары артмады.

Натикада, арадан эки йыл гетип, агропром озыю пай-далылыгын гөрсөтмөгөнине мүкюр болдук. Гыали иш юрютюню янгы кыайдала-рын ахтарып гент кюйде юрю-ле. Тек кёбюю ерлерде алы-

Гыали болганын юрютю-ган кыайдагы гөре, сохко-лар ва колхозлар кеп хайыр алган сайын, РАПО-гга кеп акча да төлөй эди. Масала, Кыкышурдагы XXII парт-сездани атындагы колхоз гетген йыл, ахшы ишлеп, 3 миллион манат хайыр алган. Шону 512 минг манатын РАПО-гга башдырма герек. Шо акчадан РАПО-ну кыруу-лукчуларына гыак төлө-Аслам пайы буса осал хозий-стволагга кемеке гете.

Шо ярым миллион манат-ны колхоз РАПО-гга не зат саялы төлөй десегиз, шогыр мекенил жавап берип бола-гын адамны тапма кыйын. Кысгыча айтганда, XXII партсездани атындагы кол-хоз йимик хозийстволагга РАПО-ну тайдырмак учун себептер ёк тюгюл. Осал экономикасы булангы хоз-ийстволагга да районну оль-чевюнде юрт хозийство тар-макыга ёлбашчылык этив-ню гыалиги кыайдала бол-сун деп кыатты кюйде тутуп юрюме маынасы бар деп эси-ме гелмей. Олагга борчла-рындан кыутулуп, озылер ушат

эте буса, шогыр ишлеп тийишли шартланы да бол-дурмакча герек. Продукцияны узак сакылама болаган хас биалар, ону ишлетеген, А. АЛИЕВ, хас му.бирмиз.

орун кюйде кыайтарышы булангы валютага сатмак учун белгиленген универсальный заточный ярым автоматны кыруу-шдырыш ишни тамамлаган. Шо маллар Гюнбатыш Герма-нияны «Вальтер» деген фирмасы булан бирлинде чыгары-ламант. СУРАТДА: «Вальтер» деген фирманы специалистлери кыруушдырылган ярым автоматга кыарайган ванты. А. ЦЕРЛЮКЕВИЧ чыгарган сурат. (ТАСС).

ЯГБАДА КЪАЛМАСЫН

Халк арада насигатчы-ланы гыакында сёз чык-ганда, оланы яшав, загымат сынавуи уйренмекни насла-глат ателер: Амма Петерсен, бир бир сабанчы кыруу-чулар шо бай сынаву булан-гы, озылени ишине берилген, бек тюшюнгөн адамланы иш-ге пайдалы кюйде кыоллама-гга бажармайлар.

Давдан сонггу кыйынлы йылларда шагьарланы, юрт-ланы бугюнгю насигатчылар, шо шартлагга да кыарамай-лы, кыанын, жанын аймай дегенлей аякыгга тургузма-гга гыаракат этген, яшавлук ва касбу сынав топлагган. Демек, оланы яшаву да, иш-лери де бугюн бизге уялгу болмакча тюше.

Сонг да, сиз озыюгюз де билеген кюйде, яшавну кы-йынын, тынчы озыюне мил-лет алып юрюйген насигат-чыланы арасында халк де-

путатлар кеп аз кыарыла-шагыны да бизин пикру-бузун бирдагы керен герт-лей.

Хасавюрт районла да шо-лай. Ала озылени иш гө-сетип гелген ёлдашлар гыали унутулаганы тюамю дагы? Янгырттып кыруугга оланы сынавундан, билимлеринден аз буса да хайыр болур эди деп асиге геле.

Яхсайлы Кыандаур Ака-вов, Хожа Кыазакъбиев, Ха-мавиюртдан Алисолтан Ёлар-ханов, Кыазма юртдан За-йнуи Мурзаев, Чатгаротардан Абдулгаким Алибеков ва шо-лай озыелери кёпю гөрген, пагымулу адамлар. Бугюнгю ишлерибизден олар яггада кыалагыны ахшы тюгюл. Оланы бай сынавундан пай-далансак яман болмас эди.

М. АДЛХАНОВ, Хасавюрт шагьар.

Натикалы ахтарывлар

КЪУМУКЪ ТИЛНИ ТАРИХИНДЕН

РОССИЯДА къумукъ тил-ни устыюнде ахтарыв-лар юрютмеге башла-ганы 200 йылга ювукъ бола. Тек гыалиги охувчу шо тилни тарихи булан онча-кы таныш тюгюл ва огьар бакыган якда талапылык да осал болган. Кыумукъ тилни устыюнде юрютген ах-тарылагга байлаву мате-риаллар печатда биринчилей 30-нчу, 40-нчы йылларда чыкмакча башлаган. Ми-сал учун, белгил совет тюр-колог Н. К. Дмитриев охут-ган, 1929-нчу йылда Ле-нинграддагы Гюнтувущ ин-ституту битдирген А. А. Са-тыбаловну къумукъ тилни уйрениню мзысасына ба-гышланган биринчи макъа-ласы «Советское языкознание» деген журналда 1937-нчи йылда чыкыган. 1948-нчи йылда Н. К. Дмитриевни къу-мукъ тилни тарихине бай-лаву озыю макъаласы да печат этилген.

Артагы йылларда А. Н. Пононов — гыалиги вата-даш ва дэнья тюркологияны лап да таныву чалышывчуу — шо темага эпиз бек тергев бакдырган. Илмуда огьар бакыган якдагы озыю улуу иштагылыгын ол 1982-нчи йылда «Совет-

ская тюркология» деген жур-налы биринчи номеринде печат этилген «Къумукъ тилни уйрениню тарихин-ден» деген макъаласында ачык этип гөрсөткен. Макъа-ла 1848-нчи йылда Тифли-де «Татарская грамматика кавказского наречия» деген ат булан чыкыган Т. Мака-ровну къумукъ грамматикасы на багышланган болган. Шо теманы ол «История изуче-ния тюркских языков в Рос-сии. Докладский период» деген кюрю асарында давам атген ва озыюрген. Асар 1982-нчи йылда СССР-ни Ил-мулар академиясыны Ленин-град ёлююнде чыгарылган. Онда Иосиф Романович Ада-мовну гыакында да бир аз өсгери. Биз буса охувчуга ону гыакында тындырыкты кюйде айтмакча сюебиз. Неге тюгюл де, къумукъ тилни уйренинде ону аты ва иш-лери озыю гыакында ме-кенли кюйде айтардай ва ону эсделитини алдында озыюбу-ню башларыбызны ийердей гөремекли. Ол — къумукъла-ны кысматына ва оланы ти-лине, тарихине ва культу-расына айрыча тергев бакдыр-ганылардан, оланы арага чыгармак учун кыолундан телеген бары да затны этген-

лерден бириси. Ол ким болган, кыайсы тухумлардан болган, ону озы кысматы нечик болган? Артагы бир нече йылланы ичинде бизге Москваны, Тби-лисини, Орджоникидзеини ва Ставропольну архивлерин-де, китапханаларында кеп хотганмакча, Иосиф Адамов-ну ишлери гыакындагы маълуматланы бюртюклеп жыймакча, яшавда ону гы-зын излемге тюшю. Ону янгыз яшавуи язып кыойса да, бир нече бетлер болур эди. Озокда, биз шолай эт-месбиз. Ону ахтарывларыны маынасы гыакында айты-вуз булан дазуланып кыала-быз. Россияда къумукъ тил-ни тарихи нечик болганлы-гына тергев бакдыраган бары да адамлар учун шо бек пайдалы болажакъ.

И. Р. Адамовну гыакында бир-бир маълуматлар М. Крас-новну «Историческая записка о Ставропольской (Кавказ-ской) гимназии» деген ки-табында башлап бериле. Шо китап 1887-нчи йылда Став-рополь шагьарда печатдан чыгарылган. Онда айтыла-гын кюйде, И. Адамов 1853-нчу йылда тюрк ва татар тиллени хрестоматиясын ти-ген. Арадан дёрт йыл гетип,

ол тюрк тилни кавказ диа-лектини грамматикасын да язган. Сонг биз гележеке-ги ахтарывларыбыз учун шо информациядан ёлбашчылык алдык. Ставрополь край арх-ивде сакыланып тураган И. Адамовну кыулуклары-ны списогун кыарап, биз ол 1826-нчы йылда Кызлар шагьарда эрмени аглюде тувганлыгын токташдыр-дык. И. Адамов башлапгы билимин Кызлардагы уезд-ный училищеде алган. Шо училище 1826-нчы йылда ачылган ва онда озы-е предметлерден кыайры къумукъ тилден де дарслар юрюле болган. 1839-нчу йылда ол Ставропольдагы гимназиягга охума тюшген, 1846-нчы йылда ону уы-тюню кюйде битдирген. Гим-назияны битдирген сонг, бир аз заманлар Моздокдагы уездный училищеде тарихден ва географиядан дарс берген учитель болуп ишлеген. Шо вакътиге ерли И. Адамов къу-мукъ тилни оыр даражада уйренген. 1837-нчи йылда бегетилген положениге гөре, Темиркызык Кавказдагы училищелерде озые предмет-лер булан янаша къумукъ тилни де уйрене болган. Онда къумукъ тилден дарс-

ланы Магьамат-Загыр Из-майлович Тахтаров юрте болган. М. Краснов яз-ганга гөре, ол къумукъ тилни «сюйдюмеге бажар-гын», охувчулар шо тилде эркин кюйде охуй ва гыатта сөйлеме де сөйлөй болган. Эгер шо вакътилерде Темир-кызык Кавказда яшайган халкъланы арасындагы бай-лавлукъланы тили гысапда къумукъ тилни айрыча агъа-мияты болганлыгын, пача кырумуну Кавказдагы ад-министрациясыны XIX асру-ну 20-нчы йылларындан баш-лап хас документлеринде шо гыакда айрыча айтыла бол-ганлыгын асгермесек, би-зин маълуматларыбыз толу болмас эди. Новочеркасск гимназияны гюнтувущ тилле-ни уйретеген ёлююнде, Ставрополь шагьардагы гим-назияда, Ставропольда руфа-нилен семинариясында, Став-рополь, Моздок, Георгиевск, Кызлар уездный училище-лерде къумукъ тилден дарс-лар юрюле болган. Шо да озы гезигинде дарс берген кадрлагга бакыган яктагы талапылыктын тувдурган. Шо самлы Петербург, Моск-ва ва Кызан университет-лерде кавказ училищелени битдиргенлер учун бош ерлер

ачылган. И. Р. Адамов 1847-нчи йылда Кызан универси-тетде шо бош ерлени бириси-не тюшген. Ону учителлери, прфессорлар А. Кыазимбек, И. Н. Везезин болган. И. Адамов университетни бит-дирип, 1851-нчи йылда арап-фарс, тюрк тиллени кандида-ты болуп чыкыган, ол «Эти-мологический очерк кавказ-ского диалекта кумыкского языка» деген асарын якъла-гга берген. Ону шо иши къу-мукъ ва ногъай тиллени гы-кындагы материаллагга кюрюленип язылган. И. Адамов шо ишде башлап та-рихи ва лингвистика очерк-лени бере, къумукъ ва но-гъай тиллерде йырланы текстлерин де кыоша. И. Ада-мов илмуда биринчилей болуп мунда Т. Макаровну къумукъ грамматикасын анализ эте ва критика гөзден янашш кый-матлай, шону булан ол ака-демик О. Н. Бётлингден ал-дылык эте. О. Н. Бётлинг де шо грамматикагга сесе-нип, 1852-нчи йылда Пете-бургну журналларындан би-рисинде огьар багышланган макъаласын чыгарган.

И. Н. Везезин къумукъ тилни устыюнде ишлейген шо лш адамны илму иши булан таныш болган сонг огьар

оыр кыймат бере. Шолай-лыкда, башы башлана, ал-гга салынаган мурат ачыкъ атиле: ол озыю къумукъла-ны тарихин, тилин ва куль-турасын уйренинге багыш-ламагга токташа. Оланы яшаву гыакында ол янгыз китаплардан охуп билмей, туврадан-тувра шо халктын арасында яшап, озы ватаны Кызларда ва Ставропольда къумукъ халктын лап ахшы вакиллери булан гыалашып биле.

Университетни битдирген сонг И. Адамовну Новочер-касскиндеги гимназияны гюн-тувущ тиллени уйретеген ёлююне ишлемге йиберген. Шонда Кавказ управленини гөрсетивю булан арап, къу-мукъ ва азербайжан тиллерде дарслар юрюле болган. Тек узакъ кыалай И. Адамовну Ставропольдагы гимназия-гга къумукъ тилден дарслар юрютген старший учителни кыулугуна чакьырганылар. Мунда Магьамат-Загыр Тах-таров, ону учителя, оыр уни-верситет билим ёк экени саялы, младший учитель бо-луп ишлей болган. Ол Санкт-Петербург университетде къу-мукъ тилден младший учитель деген атны алмак учун экзаменлер берген. Гыали уче-

ниги ва учитель бир йимик шартларда къумукъ тилни уйренинде ва ону устыюнде ишледе бирге чалышмагга башлаган. Шо бирге чалы-шыв бек пайдалы болган. Олар шо тилден специалист-лер гыазирледе де, ахта-рыв ва жыйыв ишлени юр-ютюде де мекенил кюйде кыо-шум этген.

Иосиф Адамов шо йылларда Тифлисте чыгаган «Кав-каз» газетинде «Къумукъла-ны гыакында бир нече сёз» деп макъала чыгара. Шо макъалада къумукъ тилге оыр багъа бере туруп, ол булай деп өсгере: «Къумукъ тил озыге Темиркызык Кавказда яшайган кыавумланы тилле-рини арасында шексиз кюйде алдынлыктын алган. Шо тилни уйренмекни озыге канказ кыавумлагга европа англавларын айыгга гент ёллар ача.

И. Адамовну гимназияда иш башлаву Я. М. Неверовну Ставропольдагы гимназия-ны директоруну кыулугуна тюшмеклиги булан онгайлы кюйде рас гелген. Я. М. Не-веров Станкевичини, Гранов-скийни ювукъ кыурдашы бол-ган, олар тав халкъланы охума-зма уйретиюню, би-лим бериню, Кавказда оху-

«Бизин бек кызапландырды» деген макъалагъа гёре

Тюзмю дагъы?

Бары да миллетлени ара-сында гыакъыллылары кеп бу-са да, бузукъ башлар да ёлукъ-май кыалмай. «Ленин ёлу» га-зетни 27-нчи январда чык-гъан номеринде ботажуртау учи-тель С. Салаватов тюз айта: «Правда» газетин бетлеринде миллетлени дагъа чакъыра-гъан К. Задудлаевни макъала-сы чыккынгъа гертилей де тамаша боласан.

Мен «Правда» газетде чык-гъан шо макъаланы охумагъан-ман. Ону гыакъында магъа мен озалени охутгъан ва тарбияла-гъан журтуларым А. Арсланбе-ков, К. Зубайыров айтдылар ва «Правда» газетге, К. Задуд-лаевге озалер кызапланыш азгъанын билдирдилер.

Магъа 27-нчи январда Ха-савюртда болмагъа тюшю. Ша-гыарны автобуслар токтатай-гъан еринде мен озюн кепден таныйгъан Первомайское жур-ту учитель булан ёлукъдум.

Саламлашып битген сонг ол магъа: «Алихан, сен пелен-гюн чыккыгъан «Правда» газет-де К. Задудлаев деген адамын макъаласын охудингму? — деп-сорады. Мен оглар: «Охума чы-охумагъанман, тек эшитген-мен,» — дедим. Шо заман ол магъа К. Задудлаев да кеп-тере ишлени этип юрюгенин айттып, озюню журтулары 39

адам кюл салып «Ленин ёлу» газетге журтлусуна кыаршы-лыкъ билдирип кагъыз йибер-генин айтды.

Мен Хасавюрт районгъа тав-дан гечюп гелгенлени Казбе-ковское деген журтунда 1962—1965-нчи йылларда учитель ва школаны директору болуп ишледим. Авар тилин билме-сем де, мен олар булан кы-йышып, кыардаш агълюде чи-мик яшай эдим. Яхшылыкъ-яманлыкъ болса, гъали де мен олагъа бараман, олар да бизге геле.

Къумукъ тюзде миллетлени дослугъуна да мисаллар гел-тирме ярай.

Мен тувуп озген ва яшан турагъан Ботажуртгъа бир за-ман гелген озге миллетни ва-киллери бизде кыалып да кыал-гъанлар. Мунда гъали къумукъ-лар булан янаша руслар, авар-лар, мычыгышлар, даргилер ва башгъалары бар. Биз оланы бирин де ят гёрмейбиз.

1957-нчи йылда Темиркы-зыкъ Осетияда яшан тургъан дагыстанлы халкълар Дагъы-стангъа кыайтма сюйгенде, оланы Ихсайгъа гечюрюп, ях-сайлылар да оланы заман-лыкъгъа уюнде, абзарында сыйындырдылар. Олар гъали де «Правда» колхозда загъмат-тегелер. Шолай мисалланы Да

гыстанны кыайсы къумукъ журтундан да гелтирмеге бола. Булар барысы да къумукъ-кылыкъгъа, хасиятгъа, ону озденлигине шагыатлыкъ эте.

К. Задудлаев тюз айтмай: къумукъ халкъ гыаракатыны-эммитетлерини Къумукътюзге гечюп гелген халкъланы яшан турагъан ерлеринден къувала-ма хымы ёкъ. Ол шо-комитет-лени талаплары булан танып-да болмагъан. Гъалиги янгыр-тып къурувну девюрюнде бары да халкълар учун тенг ихтияр-лар кратма тюше. Гечюп гел-ген халкъланы бир тайцалары тав районларда учёт-да да тура туруп, Къу-мукътюзде озатгёрече шарт-ларда, аслам топуракъла-ны озалер сюйген кюйде пай-даландырып, кеп санавда мал-да сакълан ишай. Олагъа гыар-якъдан онгайлыкълар берилиш-асрулардан берли бу топуракъ-ларда яшан тургъан халкъ бу-са гыар якъдан тарлыкъгъа тюшген. Эгер гечюп гелген халкълар себен болуп, Хасав-юрт районда къумукъ тилде-чыгъагъан газет ябула буса, къумукъ тилде радио берилиш-лер токтала буса, ёлбашчы-къурумлардагы гечюп гелген халкъны вакиллери ерли халкъ-ны кыйыкъсытылагъа тары-та буса, къумукъ халкъ гыар-катына шо тенгсизликлени тай-дырмакъ учун чалынагъан са-ялы айып салса тюзмю?

А. ВАГЪИТОВ,
Ботажурт.

АРАГЪА ТАТЫВСУЗЛУКЪ САЛА

Къумукъ халкъ рагъмулу, гыар ким булан да илиякъ-лы, юваш, кемеке тарыкъ ер-де табулагъан, чорт, кыайсы миллет булан да гелишип бо-ла. Къумукълар озге миллет-лер булан бир заманда да оыч-люкю, татывсузлукъну ёлуи илмеген. Хасавюрт районда

гъы Хаманюртну хоншусунда Ахвах районну Карата журтундан гелген авар-ланы журту бар. Шо эки де журтну халкълары, бир-бирини тарыгына табулуп, дос-лукъда яшайлар, бир-бирини ихшылыгына, яманлыгыны табулалар.

Айтгъаным, къумукълар

бир заманда да миллет айыр-магъан. Тек К. Задудлаевни «Правда» газетге язгъан ма-къаласы къумукъ халкъ гыар-акатына терс кыймат бере-эки де миллетни арасына та-тывсузлукъ сала.

А. АДЛХАНОВ,
Хасавюрт.

ЖАВАПГЪА ТАРТЫЛМА ГЕРЕК

Педагогика ишни усталары

ЮРЕКЛЕГЕ ЁЛ ТАПГЪАН

Къарабудатгёнтдеги 1 но-мерли орта школада къумукъ тилден ва адабиятдан дарс берген Наида Балашованы иш сынаву ва педагогика ча-лышыву гыакъындагы биринчи лакъырыбыз Ленин районну халкъгъа билим бе-рив бёлюгюню заведующийи Агъалав Гъалимовну кабинетинде болду. Кеп йыллар иш-леген, яхшы сынав топла-гъан алдынлы учителлени гыакъында айта туруп, А. Гъалимов Наида Балашованы атын да эсгерди.

— Наида школада ишлей-ген 15 йилны ичинде бир затгъа — яшланы ва оланы ата-аналарыны сюювуне ес болгъан — деди А. Гъалимов. Озю ишлейген коллективни де, охувчуларыны да, оланы ата-аналарыны да разилигин алмакъ, сюювюн кыазанмакъ кыайсы педагог учун да инг-де уллу, инг де сыйлы сав-гъатдыр. Наида буса, герти-лей де, шо савгъатгъа ес болгъан. Ол озюню иш ча-гына да кыарамайлы, педа-гогика ишде яхшы сынав топлагъан. Шону учун да болма ярай, ДГУ-ну дагыстан филология факультетини оыр-

деги курсларда охуйгъан студентлери озлени педаго-гика практикасын Наида Ба-лашова дарс берген класс-ларда оытгере.

Мен 1 номерли орта шко-лагъа баргъан заманда Наи-да Балашова кыаршы болма-ды. Ону гыакъында газетге макъала язмагъа сюегенибиз-ни англатгъанда, директорну борчларын заманлыкъгъа кю-теген школаны завучу Рума-нийт Исрапилова Наиданы артындан бир яшны чапдырып йиберди. Мени буса: «Гир-гиз, Наида узакъ кыалмай ге-лежек», — деп, кабинетине алып гирди. Сонг сезюн узат-ды:

— Кеп яхшы болур. Наида озюню гыакъында макъта-лу сёзлер айтмагъа тийишан адам. Тюсюн айтсам, завуч-болуп ишлейгеним онча кеп де болмай. Наиданы дарсла-рына барып, терген, багъа берип айланмагъанман. Тек бир затны айтмагъа боламан. Университетден гелген дарс беривчюлер Салав Алиев, Ну-рамат Оьлмесов ону дарсла-рына, методика кыайдасына яхшы кыймат бере. Прак-

тикагъа гелген студентлер де Наидадан кеп затгъа уйре-нини тегелер.

Биз школаны завучу булан лакъыр эте туруп, Наида да етишип гелди. Ол мени гёр-гендокъ, хонгелди этип, атымны айтты сорашып йи-бергенде, танып болмай хый-лы заман кыарадым. «Сиз мени танымай турагъангъа ошайсыз. Биз чи бирге оху-гъанбыз, — дегенде, ойла-рым булан мен университетде охугъан 70-нчи йыллагъа гечдюм.

Гертилей де, ондан берли 15 йылдан да кыалай. заман оытген. Шо йылланы ичинде Наиданы бир де гёрмегенмен. Таныш такуш, йымышакъ иржайы, бийик бойлу, арык-сув, кыаравуза, даим жагъ турагъан, кепню билмеге гыасирет кызылгынны асиме салды. Ол университетде охуйгъан заманында да гыар практика дарсгъа тиндырыкъ-лы кюйде гыазирленип геле-эди. Наиданы низамы булан атив изылгъан лекцияларын университетдеги дарс берив-чюлер башгъа студентлеге де уылю этип гёрсете адилер.

Студент йылланы эсте алып, бизин булан бирге охугъан ёлдашларыбызны, кыурдашларыбызны ишини ва ишавуну гыакъында сорашып-ахтарып битгенде, туврадан-тувра школа ишавуна, яшла-гъа, дарс беривню инсы кыайдаларыны гыакъында ла-къыр башладыкъ.

— Биринчи йылда мен рус тилден ва адабиятдан дарс берип турдум. Тюсю, къумукъ тилден дарс берив-мен деп эсиме де гелмей эди, — дей Наида Балашова. — Гъалиден беш-алты йыллар алда болмагъа ярай, охув йыл башланып битмеген гюнлер. Бизин школаны директору Абдулмуъин Салаватов мени озюню кабинетине чакъыр-ды. Ол гъали-гъалилерде ха-табалагъдан гечинип де кыал-ды. Тизин адам эди. «Наида, кыарамайлы, сиз ишлеп кыал-ман, — деп башлада ол мени булангъа чакъырып. Бу йыл бизин школадагы къумукъ тилге ва адабиятгъа

къыр этди.

Гертилей де, магъа ойлаш-магъа зат ёкъ тюгюл эди. Бир ягындан охуп битдир-гепли рус тилден дарс берип тургъанман. Университетде къумукъ тилден ва адабият-дан алгъан билемлеримни практикада кыоламай туруп, унутгъанман. Бирдагы янын-дан паспортумда даргилимен деп изылгъанман. Анабыз бу-са татарлы. Булай алгъанда, бир ичиндан да къумукъ тю-гюлмен. Мени къумукъ тил дарсланы юрютмеге ихтиярим бармы? Муна шулай ойлаша-туруп, уйге кыайтдым. Ана-ма директор булан болгъан лакъырымны айтдым. Ол, озокъда, мен къумукъ тил дарсланы юрютгенин сюйду. Неге тюгюл де, ол озюню бютюн оьмюрюн къумукъ яш-лагъа ана тилин уйирете ту-руп йиберген...

Наида Къарабудатгёнт журтда озген. Яшлайын къу-мукъ тилин гёзелигин сез-ген, бал тамдырып сёйлемге уйиренген. Оланы уюнде сёйленеген тил де къумукъ тил.

Бир башлап кыйын болуп турду. Мен къумукъ тилин билмейгенлигимден, сыймейгенлигимден, ишлеп болмайгъанлыгымдан тю-гюл эди, ишларда ана тилин бакъгъан якъдагы жавап-лыкъны, тилине абур, гыар-мет этмеге герекалгын англа-тып болмайгъангъа кыйын эди, — дей Наида Балашо-ва. — Бизин белгити шаир-лерибиз Анвары, Агъайны, Магъаммат Атабаевни, Бад-рутдинни, Агъмат Жачаевни къумукъ тилге багъышлан-гъан шырзуларын охуй ту-руп, аста-аста булан ишла-ны юреклеринде ана тилге бакъгъан якъдагы сюювню уйтмагъа бажардым. Ишлар озалер де къумукъ изывчула-ны китапларын чакъда-чакъ-да охуйгъан болду.

Наида Балашова дарсда китапта гёрсетилген мате-риалларны ишлеп булан да кыалгъан кыалмай. Ол яш-лаш аратывчулукъа яшана-кеп гереген бере. Къумукъ тил дарсларда табиятгъа, ата-бабаларымызгъа, кыур-

— дей Наида. — Шону учун да, дарсланы этегенде тюрю-тюрю методика кыайдаланы кыоламагъа кыарайман.

Гертилей де, ону дарсла-рында яшлагъа якъмагъа за-ман болмай. Наида Балашова къумукъ изывчулар булан ёлугъувлар, оланы янгы чык-гъан китапларына гёре охув конференциялар оытгере. Арт-дагы заманларда бу шко-да белгити къумукъ изывчу-лар Магъамматсолтан Агъаев, Акъай Акъаев, Агъмат Жа-чаев, Зарипат Атаева болгъан. Ерли шаирлер Исрапил Псаев ва Узалипат Ибрагъимова да ишланы янында чакъда-чакъ-да кыонакълыкъда болалар. Дарсларда аратывчулугъун уйиренген, асарларын охуй-гъан изывчулар булан яшла-ны ёлукъмакълыгын, олагъа тынгламакълыкъ гыар охув-чуда ана тил дарслагъа ва къумукъ адабиятгъа бакъгъан якъдагы янашывун бюс-бю-тюнлей алышдыра.

Наида «Ана тил» деген там газетге де кеп терген бе-ре. Шо газетде, охувчуланы кемекелиги булан, къумукъ тилге багъышлангъан гичи-рек къужурлу макъалалар, шырзулар изылып чыгъарыла. Дарсланы заманында Наида Балашова гёрсетив алапланы, кыошум литератураны, «Ада-бият Дагъыстан», «Къарчы-гъа» журналланы уста кюйде пайдаландыра. «Ленин ёлу» газетни бетлеринде «Гехежек наслулар бизден гечмес» де-ген рубриканы тюбюнде не-чатъ этилеген къумукъ тил багъышлангъан материал-ны дарсны заманында оху-охувчулар булан бирге ана-лиз эте.

Бизин школада къумукъ тилин уйиренипге терген бир кыадар артгъан буса да, гъа-ли де юрек тынышагъан кюйде ишлемге бажарылмай, — дей Балашова. — Таби-налар ва башгъа тюрюл гёр-сетилген материалларны иш-леп магъа ярай. Барлары да кеп эсти болган. Кабинетни де мен ушатагъан кюйде оыт-магъа имканиет ёкъ. Тек

миллет булан да гелиини бо-
ла. Къумукълар өзге миллет-
лер булан бир заманда да оу-
туким, татысуздукну ёлун
илемеген. Хасанюрт районда
Айтагъаным, къумукълар

А. АДЛХАНОВ.
Хасанюрт

ЖАВАПГЪА ТАРТЫЛМА ГЕРЕК

Бизин халкъ бир заманда да
оюзюню адамлыгъын ва сала-
матлыгъын тас этмеген ва өт-
мешек.

Мычыгышлар 1957-нчи
йыл сюртюнден къайтгъанда
оьалени юртларында башгъа-
лар ишайгъангъа, бизин Бо-
ташюртгъа гелген адилер. Ола-
ны турма ерн ёкьну англагъан

да, языгъым чыгып, уьч
уьмюню экиине Жунайит дей-
ген мычыгышларны беш ада-
мы булангъы агълюсюн гийир-
дим. Олар бизин булан оьалеге
уьйлер этип битгенче алты ай
ишайлар Шолай оьалеге боташ-
лылар да этди. Мен ону булан
не айтма сюемен? Тав халкъ-
лар тюзге гечме башлагъанда
къумукълар башлап аварлары

таныгъан ва олань бирев де
сёз тапма болмайгъан кюйде
къабул этген. Ёали буса К.
Задудлаев къумукъларны гё-
ден тюшюрме къарай.

Магъа бир сорав рагъатлыкъ
бермей. К. Задудлаев ва шо иш-
гъан макъаланы чыгъаргъан-
лар жавапгъа неге тартылмай?

З. КЪАЗАНЪОВ.

Къурувчулар къаст эте

«Керводстройну» Къа-
гентгеги 22 номерли ПМК-
сыны мелкораторлары ягъар-
лыкъ ва оьалеге материаланы

аконом этинде ихшы нати-
жалагъа етише. Тутумлулукъ
ну гысабына мунда 1,5 тон-
на къара метал, 17,5 тон-

на цемент, 2 кубометр агъач
материаллар аконом этил-
ген. Натихалагъа колоннада
гысап этив ва тергев ишле-
ни тюзюлю салынгъанлыкъ-
дан етишмеге бажарылгъан.

О. МАКЪСУТОВ.

Гъалиги заманда оьзюню аслу касбусундан къайры
бир нече оьалеге касбуланы да билмек производство учун бек
агъамиятлы экени гъакъында кёп языла. Дагпотребсоюз-
ну автобазасында агъач уста болуп ишлейген Николай
Фролов да шолай бир нече касбуланы билеген адам. Таш
устаны, штукатурну касбуларын да билегенлик тарыкълъ
болгъан гезиклерде башгъа ёллашланы оркъна ишлемеге
имканилыкъ бере. Ол оьзю де гъаракатчы адам, «Загъмат-
да оьзюню айрыча гёрсетгени учун» деген медаль, грамота-
лар булан савгъатлангъан.
СУРАТДА: Н. ФРОЛОВ.
Х. ШАГЪТАМАНОВ чыгъаргъан сурат.

къумукъ тилден даре берип-
мен деп эсиме де гелмей эди.
— дей Нанда Балашова.
Гъалиден беш-алты йыллар
алда болмагъа ярай, охун йыл
башлап битмеген гюйлер.
Бизин школаны директору
Абдулмуьмин Салаватов мен
оьзюню кабинетине чакъыр-
ды. Ол гъали-гъалилерде ха-
табалагъдан гечипни де кьат-
ла. Тавно адам эди. — Нанда

къумукъ тилге багъышлан-
гъан ширюрларын охуй ту-
руу, аста-аста булан ишла-
ны юреклеринде ана тилге
бакъгъан якъдагъы сююню
уйтмагъа бажардым. Йыллар
оьалер де къумукъ азынчула-
ны китапларын чакъла-чакъ-
ла охуйгъан болду.

— Бизин школада къумукъ
тилин уьйренинге тергев бир
къаза артгъан буса да, гъа-
ли де юрек тынмалгъан
кюйде ишлемеге бажарылмай.
— дей Балашова. — Тавно

билемисен, мен не ойлаш-
гъанман, — деп башлады ол
мени булангъы лакътырын.
Бу йыл бизин школадагъы
къумукъ тилге на адабиятгъа
гёрсетилген бары да сагъат-
ланы сагъа бермеге токъташ-
гъанман. Сен оьзюнг де биле-
сен, ана тилге, милли куль-
турагъа бакъгъан якъда бизин
гъукуматны да, партия-
ны да къаранлары алышын-
гъан. Мен бизин школада
ана тил дарсланы юрютме
учун таклиф этмеге дагъы
орабду, тюбюне ёрип ишлеп
болагъан, сенден къайры
адамны билмеймен. Ойлаш,
тек мени таклифимни гери
урмагъанынгизе скер эдим»,
— деп ол къумукъ тил дарс-
ланы осал юрютеленингизе
къарсалап, жаны ауруп, ме-
ни булан хыйла замап ла-

рмалар, ишайлар булан та-
мамлапны къалмай. Ол иш-
лапны яратычулукъ янына
кёп тергев бере. Къумукъ
тил дарсларда табнатгъа, ата
юртуна, ата-анасына, къур-
дашларына багъышлангъан
темааларда гиччирек хабарлар-
сочинениелер яздырта. Шону
натихасында иш оьзбашына
ойлашмагъа, айлана якъдагъы
гъаллагъа багъа бермеге, ах-
шыны имандан айырмагъа,
оьзюню оьз пикусун айтма-
гъа уьйрене. Уьстемюне ти-
ли де чарлана. Бир заманны
ичинде гечилип гетген грама-
тиканы правилаларын да так-
рарлайлар.

сетин пособиелер ёкь деп айт-
магъа ярай. Барлары да кёп
асги болгъан. Кабинетни де
мен ушатагъан кюйде онгар-
магъа имканилыкъ ёкь. Тек
бизин школаны охунчуларын
юреклеринде ана тилине, ада-
биятына, культурагына ва
тарихине бакъгъан якъдагъы
иштагълыкъ артгъан.

Йшланы юреклерини ёл
тапмагъа болгъан, ана тили-
не бакъгъан якъда сююню
урлукъларын чакъган Нанда
Балашова оьзю охутгъан,
тарбиялагъан ишлар элине
де, халкъына да пайдалы
адамлар болуп оьсежегине
шексиз кюйде инана. Оьзю де
инана, башгъаланы да инан-
дырмагъа сюе.

Ж. ЗАНВОВ.

ишлени гелгешдиривню якъ-
чылары болгъанлар. Ол ди-
ректор болуп ишлеме башла-
гъан бакътин ичинде гимна-
зия бир де болмайгъан кюйде
оьсген. Россияда билим бе-
ривню гючлю центрына ай-
лангъан. Мунда тав халкъла-
ры учун пансион ачылгъан,
о кёп миллетли тав интелли-
генцияны гъазириленде ва
ахалгъа гелтиривде гёрмекли
ер тутгъан. Гимназияда сонг
агъары гент кюйде белгили
болгъан азынчулар ва атиог-
рафлар осетинли Иналук Тхо-
стов ва Инал Кануков, абзиз-
ли Адил-Гирей Бешев ва къа-
бартылы Къази Атажукъи,
юртлер чергесли Бартам
Кусиков ва Жантемир Шанаев
охутгъан. 1859-нчу йылда
Девлетмурза Шихалиевни ула-
ны Юсуп Шихалиев де шону
уьстюню кюйде битдирген.

заманларда (1850 — 1859
йыллар) гимназияда И. Ада-
мов, М-З. Тахтаров охутгъан
абзизли А-Г. Кешевни, къа-
бартылы Къ. Атажукъинни,
осетинли И. Тхостовну, чер-
гесли В. Кусиковну, къу-
мукълар Ю. Шихалиевни,
И. Тахтаровну М-З. Тахта-
ровну уланы, ол гимназияны
битдирген сонг Петербург
университетни гюнтувущ бё-
люгюнде охутгъан ва ону бит-
дирип, Кавказгъа, Ставрополь-
гъа къайтып мунда ишлеген)
табеллери булан таныш бол-
дукъ. Олар бары да къумукъ
тилден «бешге» охутгъанлар.
Сонг да, гимназияны битди-
рип, оьр охув ожакълагъа
тюшме белгиленгенлер учун
мунда айрыча хас класслар
ачылгъан болгъан. Шо клас-
сны битдиргенлер де къумукъ
тилден экзамен берме борчу-
лар. Мисал учун, архив доку-
ментлер шагъатлыкъ этеген
кюйде, 1856-нчы йыл шо
классны битдирегенлени ва
къумукъ тилден «бешге» жа-
вап бергенлени арасында Геор-
гий Канановну гёребиш. Ол
Ставропольдан сонг Москвада
гюнтувущ тиллени уьйрениген
институтну битдирген, гечге
къабыл шону ректору болуп да
ишлеген. Кероп Патканов да
мунда шоланы сыдрасындан.
Ол да Ставропольдан сонг
Петербургда охутгъан, Петер-
бург университетни профессо-
ру болгъан. Ол доьнягъа аты
белгили элим. Урарту пача-
лыгыны таш языларыны

сырын ачгъан. Сонг да, би-
зин учун инг де агъамиятлы
зат — ол бизин тамур тай-
паларыбыз, ата-бабаларыбыз
болгъан гуниланы (хазарла-
ны) бырынгъы заманларындан
хабар береген «Агъан тарихи»
деген китапны русчагъа гё-
чюргенни эсгерме герек.

1858-нчи йыл 14-нчу
ноябрде Али-Мурза Давутович
Ибрагимов къумукъ тилде
учитель деген атны алмакъ
учун гимназияда тергевлер-
ден оьтген. Ол алдын Къыз-
лардагъы уездный училищени
толу курсун битдирген бол-
гъан. Архив документлер ша-
гъатлыкъ этеген кюйде, Став-
ропольдагъы гимназияда тюр-
лю-тюрлю вакътилерде Х. Уте-
шов, М. Влиханов, Моздокда-
гъы уездный училищеде Ос-
манов, Кизилов, Муратханов,
Къызлардагъы уездный учи-
лищеде А. Каримов ишлеген.

Гимназияда Я. М. Неверов
ишлейген вакътиде педагоги-
ка илмуну алдыны идея-
лары уьстюню кюйде къол-
лана, ахтарыш ишлеге бакъ-
гъан якъдагъы сюю тарбия-
лана, крайны тарихин ва
тиллерин уьйрениню масъа-
лаларына айрыча тергев
бакъдырыла болгъан.

Бары да якълардан пагъ-
мусу булангъы бажарыву
ахтарыну ва педагог Носиф
Адамов шоагъат Я. М. Не-
веровну тергевню тартгъан.
1857-нчи йыл июнда гимна-

зияны ёлбашчыларыны сипте-
чилиги булан къумукъ тилде
хрестоматияны тизмек учун
материаллар жыймагъа ону
Дагъыстангъа илму са-
паргъа йиберелер. И. Ада-
мов Къызларгъа, Дер-
бентге, Таш-гечивге (эски
Яхсай), Хасанюртгъа, Энди-
рейге, Таргъугъа, Темир-Хан-
Шурагъа бара ва онда ерли
бусурман алимлер къумукъ
тилин ва культураны ихшы
билегенлер булан ёлугъа, бек
тизив материал жый. 1853-
нчу йыл 5-нчи майда И. Ада-
мов гимназияны директоруна
кавказ-тюрк наречелени
хрестоматиясын тизгенин бил-
дире ва ону печатдан чыгъа-
рыва кёмек этмекни тилей.
Я. М. Неверов 1853-нчу йыл
9-нчи майда хрестоматияны
къол азывун Тифлиге йибере.

Шо хрестоматия нечик бол-
гъан? Бу соравгъа биз 1987-
нчи йылда Ставропольгъа бар-
гъанда жавап алмагъа бол-
дукъ. Биз архивде гимназия-
ны ишлери гъакъындагъы
материалланы арасында хрес-
томатияны къол азывуна
Тифлидеги гимназияны та-
тар тилден даре беривчюсю,
охув ишлени округну «татар»
бёлютюню члени, Къазан
университетни кандидаты
Иван Иванович Григорьевни
рецензиясын тапдыкъ. Онда
къумукъ тилин ва литерату-
раны ахтарыну тарихи
учун бек пайдалы маълумат-
лар бар.

И. Григорьев азагъан кюй-
де, китап эки бёлюкден ти-
зилген: биринчи бёлюгю къу-
мукъ, азербайжан ва ногъай
тилдерде азылгъан текстлер-
ден жыйылгъан, экинчи бё-
люгюне текстлеге сёзлюк бе-
рилген.

Биринчи бёлюгюню маъ-
насы китапны борчуна толу
кюйде къыйыша. Кёбюсю ма-
къалалар гъатта Кавказы
тарихине бакъгъан якъда да
бек къужурау.

Мақалаланы ерлешдирив-
де тынчыларындан къыйыла-
рыпа гёчюню гезиги сакъ-
лангъан, башлап гиччирек
повестлер, сонг халкъ ха-
барлары, олардан сонг Да-
гъыстанны гъакъындагъы та-
рихи маълуматлар, Дербент-
Наме деген тарихи асардан
гесеклер, олань арты булан
кагъазлар ва хас кагъазлар,
ахырында йырлар берилген.

Текстин тили тынч ва кё-
бюсю якълардан аягъанда па-
сигликден магърым тюгюл.

Шондан сонг И. Григорьев
хрестоматияны маънасын бе-
ре, ону гъар бёлюгюню ихшы
якъларын эсгере туруп, окъ-
руну попечители А. П. Ни-
колайкини атына булай кагъыз
иза: «...Мен улуу яратывчу-
лукъну гъакъында айтмагъа
сюемен. Бу китап, кавказ
тюрклени баш диалекти булан
таныш этеген мақалаланы
ва олань бай тюгюл адабия-
тыны оьалеге асарларыны жы-
ймы гысапда татар тилин

тунукъ кёгюнде бек къужур-
лу агъвалат бола, тек Кавказ
охув округну охун ожакъла-
ры учун ёлбашчылыкъ ала-
гъан китап гысапда о оьзю-
ню мурадына толу кюйде
етишежегине шеклик тувулу-
на, неге тюгюл де бизин эчи-
лишлерибизде кавказ-тюрк
тиллени жамлашдырып, дарс-
лар берипде ончакъы гъажат-
лыкъ ёкь, учителлер гысап
этеген кюйде, шону учун та-
рыкълъ маълуматланы алма-
гъа да бажарымай...

Шо китапны сонггъу кыс-
маты не болгъанны токъташ-
дырмагъа болмадыкъ. Къу-
мукъ тил ва ахтарыш иш учун
шолай тындырыкълъ кюйде
онгарылгъан биринчи бек ба-
гъалы сайламлы асарланы
жыймы ёкь болуп къалгъан
деп инанмагъа сыймейбиз.
Архив документлер нени гёр-
сете? Олардан гёрюню тур-
гъаны йимик, 1853-нчу йыл
майдан, 1856-нчы йыл фев-
ральгъа ерли хрестоматия
охув округну китаплар чы-
гъарагъан бёлюгюнде атып
тургъан. И. Адамов Я. М. Не-
веровдан таба хрестоматияны
къайтарыш бермекни оьр окъ-
руг ёлбашчылардан тилеген.
Хрестоматияны Ставропольгъа
къайтаргъанлар, — 1856-нчы
йыл 29-нчу февральда И. Ада-
мов ону алгъанын герттеп,
къол салгъан.

Биз токъташдырмагъа бол-
гъаныбыз йимик, И. Адамов
1860-нчы йылданы башына
ерли гимназияда ишлей тур-

гъан. Ставрополь край, ар-
хивни документлеринде сонг
И. Адамовну кысматы не-
чик болгъанлыкъы гъакъы-
дагъы соравгъа жавап тапма-
гъа болмадыкъ. Тек Темир-
къазыкъ Осетияны Централь-
ный пачалыкъ архивинден,
толу тюгюл буса да, бир-бир
маълуматланы тапдыкъ. Онда
И. Адамовну Нальчик округ
тав школаны смотрители этип
белгилемекни гъакъында Ка-
вказ тав управленини 1866-
нчы йыл 18-нчи майдан 1868-
нчи йыл 7-нчи июлгъа ерли
юртлген кагъызлары бар
эди. Шолай болгъанда, ол шо
вакътиге ерли Къызларда
яшагъан ва, балики, Къыз-
лар уездный училищеде иш-
леп де тургъандыр. (Шолай
деп айтмагъа кюрю бар, тек
гашдырып айтмагъа къыйын,
неге тюгюл де, исбат этеген
маълуматлар ёкь).

И. Адамов, кюйге къара-
гъанда, Нальчикде 1870-нчи
йылданы орталарына ерли
ишлеген болмагъа ярай.
1873-нчи йылда ол Терек
областны центры Владикав-
казгъа чыгъа. Владикавказ
реальный училищени тав
халкълары учунгъу пансио-
натында тарбиялавчу болуп
къулулукъ эте. Мунда ол тав
халкъланы интеллигенциясыны
алдыны вакиллери булан
юнукъ бола. Олань арасында
Ставропольдагъы гимназиядан
берип танылгъан осетинлер
И. Тхостов ва И. Шанаев,
къумукълар И. Шихалиев,

М-Э. Османов, балктарын Ми-
сост ва Солтанбек Абасовлар,
Т. Макаров, А. Шахринов ва
оьалегери болгъан. Шонда
олар тав халкъланы оьзюню-
ню ёллари, жамиятта билим
беривню ва культураны агъа-
мияты гъакъында юрлген
дискусияларда ортакъчы-
лыкъ эте. Носиф Адамов
И. Тхостов ва С. Абасов булан
айрыкъда юнукъдан къурдаш
бола.

Белгили экени йимик,
1880-нчи йылданы башында
темиркъазыкъ кавказ интел-
лигенцияны алдыны вакил-
лери къумукълар М-Э. Осма-
новну, Ю. Шихалиевни, осе-
тинлер И. Тхостовну ва И.
Шанаевни, даргъили М. Дз-
гъатны ва оьалегерини власт-
лары булан тав халкъланы
арасында билим беривню гелг-
ешдиривню жамияты къуру-
ла. Шо жамият улуу роль
ойнай. Халкъгъа билим бе-
ривню адилли ишинде тав
халкъларыны тюрктюрлю
миллетлерини бирге иш гёр-
юню на сыкълашдырыну бек
пайдалы болгъан деп айтма-
гъа ярай. И. Адамов Солтан-
бек Абасов булан бирге шо
оьорде эсгерилген жамиятны
ишинде гент кюйде чалышгъан.

Биз мақалаларыны тама-
лайбыз, тек Носиф Романович
Адамовну яшаву ва чалышы-
ву гъакъындагъы ахтарылар
тамаклапмай.

К. АЛИЕВ,
философия илмузаны
кандидаты.

«ЛЕНИН ЁЛУ» 3 БЕТ

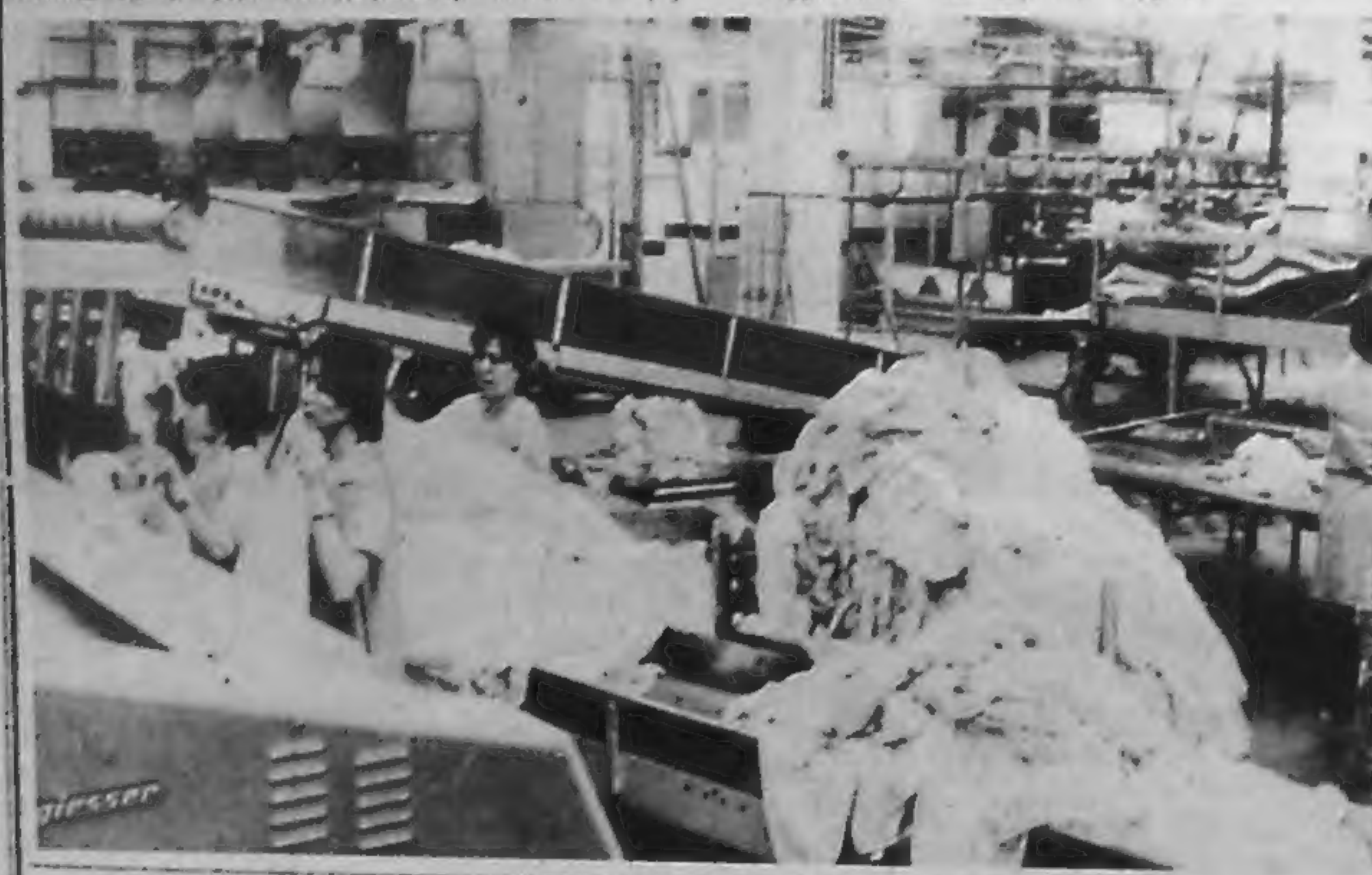

ГДР-де политика гьалланы алышыныу халык хэяйствону тармагында бютюнлей тирленмелеге гелтирмеген. Гьатдан озуп центрлашдырыедан ва директив кьайдада планлашдырыедан отказ этианю гьз алгьа тутатгьан эконсмика реформаны ишагьа чыгьарылыу янгы башлана тура. Гьалиге буса республика ишчиллики оьсюю ва шо бир вакьтин ичинде иш бючлени этиш мейгенлиги йикин шулай уллу четимли- леге кьаршылаша. Янгыз гетген йыл 343 минг адам, демек производства ишлейген бары да ишчилени ва кьуллукчуланы 3,1 процентине ювугьу тыш уьлкелеге гетген. Хьйлы заводларда лсандырыелер тохьтап

тура, больницаларда врачлар ва медицина кьуллукчулар, сатыв-алыва буса тюнен- чилер этишмей. Бир нече озге тармань- ларда да шотай гьал бар.

СУРАТДА: тахшагьарда халкьиланы кьул лукьларын кьютеген «Реватекс» деген ком- бинатны гьалы айрокьа бузукь. Тешен шаршавлар, ич опуракьлар жувулмагьан кьюнде тебе-тебе болуп тура. Шо масьала ны чечмек учун сменаланы санауун арт- дырмагьа тюше, сменалагьа да республика да ишлейген вьетнамлы ватамдашланы кьуршамагьа герек бола

АДН-ТАСС чыгьаргьан сурат.

Янгы предприятие кьурулгьан

БУДАПЕШТ, 9 март. (ТАСС). Венгрия- да гьали-гьалилерде «Аутоконцерн» деген акционер предприятие кьурулгьан. Шо предприятие «Судзук» деген япон легко- вой автомобиллер чыгьаратгьан кооперация да ортакьчылыкь этежек. «Аутоконцерн» бьабашчыларыны пик- ретине гере, бу йилны май—июнь айла- ринда устан капиталы 10 миллиард йен болажакь «Судзук» деген бирикдеги вен- грия-япон предприятиеси кьурулажакь. Бираз гетге таба Венгрияны шагьарларыны бирининде легковой автомобилени кьураш

Делегация гелген

БРАЗЗАВИЛЬ, 9 март. ТАСС-ны мухби- рин Борис Филиппов булай билдире: Тынч оьлкелерде буюн алауу ва кьуру- турь бьабашчыларыны Совет Жаннатла- рыны союзуу (ССОД) делегациясы Конго Иалы Республикасына гелген. СССР — Конго долугьуну жаннатны президенти, РСФСР-ни байлаууу министри Г. Г. Бай- нур оттар бьабашчылыкь эте. Сахарны програмьасында — жаннат

кьурумлары ракиллер, НРК-ны политика чалмышчылары булан ёлугьувлар, айры- айры экономика объектлесте кьураш, уьл- келем аьаланы. Халкьиланы аралашдыгы долугьуну конго бирлешивиюу председа- тели Витал Балла делегацияны кьабул эт- ген. Ёлугьуву барышында эки де уьлкел- ни жаннат кьурумларыны арасында бир- ликде чалмышыну тележекде де оьсдю- ривиюу масьалалары арагьа салынып ой- ашылгьан.

ДАССР-ни МВД-сини пресс-группасы билдире

+ Гьалиге белгисиз кьюнде кьалып турагьан бир уручу Магьачкьала шагьарда Зигельс орамны 52 номерли уьюнде тура- гьан Н. Белобородованы 2400 манатгьа тохьтай- гьан гьар тюрлю малларын урлагьан.

+ Магьачкьалада 21- нчи февральда дёрт уьй урлангьан. Шоланы уьчю- сю Ленин районда, бириси де Киров районда. Консо- мольск проспекте 49 но- мерли уьйю янгыз бир квартирасында 22 минг манатны алтыны ва озге затлар урлангьан.

+ Гьали-гьалилерде Кьызлар шагьардагьы центральный базарда 2,5 тонна мандаринни гьар килограммын 5 манатдан сатып турагьанлар тутул- гьан. Шолар — Цунта рай- онну Шаумян посёлогунда яшайгьан Г. Кьурбанов, Бабаюрт районну Ахай-Отар юртунда яшайгьан ва Цун- та районну Дахадаевни атындагы колхозунда иш- лейген М. Занарьев. Шо мандаринни гьар килогра- мын олар Кьабарты-Бал- лукьчулары АССР-де 3 манат- дан сатып алгьан.

+ Тюш ашны вакьти- инде Гагарин орамны 46 номерли уьюнде яшайгьан У. Мусалалиевни кварти- рине бетлерине маска- лар, кьолларына кьолгьап- лар гийген уьч «кьоччакь»- гирген, ону тебелеген, пис- толет булан кьоркьутуп байлагьан ва 550 манат акьчасын да, 600 манат- ны алтын малларын да алып гетген.

+ Дербент шагьарда видеоманитофанну кассе- тарын прокатгьа бере- ген мастерскойда 24-ию февральны гечесинде бир уручу 35 видеокассет ур- лагьан ва алданокь бузуп гьазирлеп кьойгьан эши- ден таба чыгып гетген.

Дербентлиени уьйleri- не гиреген уручуланы са- наву да артгьан. Янгыз 27-нчи февральда мунда уьч уьй урлангьан. Уьй- лени киритлерин ачып гиргенлер. Гьар квартир- ден акьча, алтын маллар ва озгелери алынган.

+ Тарумов районда Средния деген оьзенде та- биатны сакьлауа кьа- райгьан комитетни кьул- лукчулары кьп керенлер браконьерлер тутуп тура.

Бу гезин тутулгьан «кьо- накьлар» Ставрополь край- дан, Пятигорск, Нефтекумси шагьарлардан, экиси Гроз- ный шагьардан ва янгыз бириси Магьачкьаладан гелгенлер. Олардан 200 килограмдан да артыкь асил балыкь чыгьарылып алынган. 2500 манатдан да артыкь акьчаны зара- лы этилген.

+ Касса документлеге байлауу акьча маяланы кемитивиюу гьисабына «Ин- терьер» деген кооператив- ни баш бухгалтери М. Мех- тиханов пачалыкьны 27 минг манатдан да артыкь акьчасын сыпыртып кьой- гьан.

+ 26-нчы февральда Кьызлар шагьарда уьч квартир урлангьан. Шо- лар барысы да есилери уьйлеринде ёкь вакьтиде эки сагьатны ичинде ур- лангьан. 10 минг манат- дан да артыкь акьча, эки гьавчу тюбек, 1800 манат- ны займу ва озгелери алынган.

+ 1967-нчи йыл тув- гьан А. Б. Сурзаев ва 1966-нчы йыл тувгьан Г. А. Магьаматов, шотай да 1967-нчи йыл тувгьан

Д. Н. Исалов (барысы да магьачкьалалылар) Орджи- никидзени атындагы орам- ны 56 номерли уьйлерин- де яшайгьан Агьаматованы уьюнден 3 минг манатны урлагьаны саялы тутул- гьан. Шо затлар кьайта- рылып алынган.

+ Дербент станцияда юклер ташыйгьан вагонну тергеген заманда тыш па- чалыкьлардан гелтирилген 400 жут эргиши этиклер кем чыкьган. Шоланы багьасы 20 минг манатдан да артыкь.

+ Магьачкьала шагьар- ны Киров районунда 27- нчи февральда янгыз бир микрорайонда уьч уру бол- гьан, ва эки легковой ав- томашини урлангьан.

+ Кьазбек районда Бур- тунай соьхозну ишчиси М. А. Магьаматов гьали- ден эки ай алда асгерден кьайтгьан. 25-нчи фев- ральда ол гечесин кьхсуз оьтгерген. Юртлусу Х. Иб- рахалиловну сарайында эки кьой урлагьаны саялы болгьандыр. Бираз заман- лардан шо кьойлар, оьсю- нис гертисисине ташуу- рулгьан.

Спорт МЕРДЕШЛЕР БЕКЛЕШЕ

Эндирейлилер тезден берли авурулукь гетеривде, йыракь- гьа таш ташлава, чабыва хьйлы озге юртлулардан оза гелген. Артагьы йыллар туту- шуп ябушувда этишилген уьс- тюнлюклер де гьермекли.

Гьали бирингьы оюндар: шахматлар, шашкалар да иш- оьрмдени, уллуланы ягьын- дан акьлан таба. Эндирей ор- та школаны учители А. Сала- ватов физкультура ви спортну пропаганда этинде ситтечилик гьерсете. Ол шашкалардан спорт- ну устасына кандидат. Шко- лада кьурулгьан «64» деген шашка-шахмат клубуу ишин юрте. Шогьар 5—11 класс- ланы ишлары, учители гере. Барысы да 36 адам бар. Клуб- ну членлери там газетни чы-

гьара. Шонда уьлкеле юрле- ген эаочный оюнданы кон- куре масьалалары, шахмат, шашка оюнданы тарихине бай- лаву кьужурлу материаллары булан таныш болмагьа бола- сан.

А. Салаватов спорт булан тезден берли дос. Шашка ойна- магьа 5-нчи классда охуйгьан заманында башлагьан. «Учи- тельская газета», «Гудок» га- зетлени, «Шашки» деген жур- налны эаочный конкурсларын- да ортакьчылыкь этегени кьп йыллар бола. Эстерилген тур- нирлени савгьатларын бир не- че гезиклер алгьан.

1969-нчу йилны декабри- де шашкалардан Дагьистанда биринчилик алмакь учун юрл- гьн ярышларда ортакьчылыкь

этип, А. Салаватов экинчи ер- ни кьазанды. Гьали школада башлагьы классларда шашка- лардан кьошум дарслар оьт- гере.

— Мен шашкалардан,— дей А. Салаватов, — ишлар учун чыгьарылгьан «Кьарчыгьа» журнада оьзюн обьлашгьан янгы позицияларыны ерлеш- дирмеге тохьташдым. Шо гьакьда ону редактору А. Акьаев булан сьзюм болган.

Февральда школада бир жу- маны уагьында Совет Ар- мияны ва Дал-Денгиз Флотну 72 йыллыгьыны гьюрметине багьышлангьан ярышлар, Эн- дирей юрту биринчи чемпи- наты оьттерилди. Юрт агьа- лар электрик инженер З. Ягьи- левни, художник Р. Абакаров

ну, учитель А. Айдежировну, колхозчулар С. Телеровну, Т. Хьидьмовну оюндарына рази кьаадылар.

Рус шашкалардан Эндирей юрту биринчи чемпиону де- ген атгьа А. Салаватов ла- йыкьлы болду. 2—3-нчу ер- леге И. Зубайыров ва Т. Хьидь- вов ес болдулар.

Алдымлылар Ленинни аты- дагы колхозну профкомуну анында кубок ва багьалы сан гьатлар алды.

Буюнлерде А. салаватов ап- рель айда РСФСР-де биринчи- лик алмакь учун оьттериле- жек ярышларда ортакьчылыкь этмеге гьаадрлене. Биз де огьар уалу ярышларда янгы уьстюнлюклер бьабьмь.

Н. КЬАНАМАТОВ.
Эндирей орта школаны учители.

ГЬЮРМЕТИН ЯКЬЛАМАГЬА ТЫНЧ ТЮГЬЮЛ

Уьлкелесте арт вакьтиде минь-футболдан уалу ярышлар оьттерилген болгон эида. Бу

Рамазанын айланасына кьур- шалгьан спортсменлер шагьар,

спорт адамын чыныкьдыра, кьуунакь эте. Шо бизни кьул

гьазирлик гьирюв булан маш- гьул. Гьунде 3 керен трениров- калар оьттериле. Спортсменла-

СИГЬРУЛУ ТАЬСИРИ

Лимон суукь тийген адамгьа яхшы дарман болгьаны белгили, сонг да ону согу адамы кьа- нын ташыйгьанлыкьны тебен тюшюре. Тек афри- каны врачлар тохьташ- дырагьан кьюнде, лимон- суу сууу йылан ва мияма халыгьан гезиклерде де бен уллу дарман. Тек ону хабылгьан ярым ичине тезликде текмеге тарыкь.

КАЛОРИЯЛАРЫ ТРЕБЕНЛЕШЕ

Гьюнбатыш Германия- ны элимлери, сыналар сьтгерген сонг, тьмаша гьасил чыгьартгьан. Гьа- шыкь болгьан адам гьар оьшкьиксиден сонг, кьуу гьисапта... 9 кьа- лорияны тас эте.

КАЛГУРЛИДЕГИ ПИРАМИДА

Австралияны Калгурли шагьарыны Гьикьагьыш боюнда Хеопс пирамида- гьа ошавлусун кьура ту- ра. Тек янгы пирамида ошав есе 20 метрге би- йик болажакь (ону сийл- лиги 150 метрге этише- жек). Кьуручулагьа 15 миллион тонна таш та- рыкь болажакь. Пирами- даны ичинде кьонжакь уьйлер, жьийиллар оьтте- реген зал, музей этиле- жек. Кьурулуш телеген йыл Калгурлини 100 йыллыкь юбилейине та- мамланажакь.

СТОЛНУ АРТЫНДА УЬЧ ЙЫЛ

Адам гьар гьюн ашама- гьа аш учун бир сагьат 14 минутун иьбере. Ста- тистика билдирегени Я- мин 70 йыллыкь чыгы- на ерл гьар адам ашай- гьын столну артында сакьсрхую уьч йыл да 7 айны иьбере.

КЬАЛАЛАНЫ АБУРУ АРТА

58 йыл болагьан фран- циялы Жак Пьер Фогь- роль хьйлы йыллардан берли кьужурлу кьул- лукьну башын тутгьан. Ол бирингьы кьазалени ва болжакьлени сатып ал- ган эки йыллыкь юрте.

Фогьроль Хасруда кьу- рулгьан 40 тюрлю тарихи сингалны гьакьында ии- формацияланы биле. Се- ма ва Ла-Моншны ягьа- ларында кьурулгьан бы- рынгы бекликлер арт- дагы юкьтилелерде эа- да...

Делегация гелген

БРАЗЗАВИЛЬ, 9 март. ТАСС-ны мухбир Борис Филиппов булай билдире:

Тыш уыккер булан дослук ва културалык байланышларны кызыл кыргыздын КСРО делегациясы Котго Халк Республикасына гелген. СССР — Котго дослукту жаминтыны президенти, РСФСР-ни байлауук министри Г. Г. Байцур отгар алышчылык эте. Сапарны программасында — жамият

кзурумлары вакиллери, НРК-ны политика чалышычулары булан алуугулар, айры-айры экономика объектлеге кырав, уыккерден айланып. Халкылары арасындагы дослукту Котго бирлештирүү председатели Витал Балла делегацияны кызул этген. Алуугуны барышында эки де уыккери жамият кзурумларыны арасында бирликте чалышыну тележекте де обсьоруюн масжалалары арагга салынып ойланылынган.

Гьукумат якълажакъ

ПЕКИН, 9 март. (ТАСС). Онгача сектор нечи кыйынлыкка кырашылмагга болаганына да кырамайды. Китайны гьукуматы отгар этеген якълауун аниден сонг да узатажакъ. Промышленостну ва сатывалыну пачалык управлениенинг аныгъа ва онгача экономика бөлүгүнө начальниги Ван Чжунмин шо гыакъда мунда малим этген, деп билдире Сийхуа агентлиги.

Китайда 1988-нчи йылы ахырында икономика программасы яшавга чыгъарылма башлагъан вакътиден тутуп, онгача предприятелени санау 14 процентге кемиген, деп билдирген ол. Китайны экономикасын обсьоруюде онгача секторну агъамияты ролон эсгере туруп, ол билдиргени Йимик, халкыны законлу кюйдеги онгача чалышыну шабагъатлауу гьукумат давам этип тура.

КЪЫСГЪАЧА

ПРАГА

ВАРШАВА

Федеральный жыйынга 8-нчи июнда оттерилежек сайлаулаагга озююн кандидатурами гьрсетмеге кыастыман. Чехословакиялы ва тыш уыккери журналистер учун хамисгон оттерилген прессконференцияда ЧССР-ни Федеральный жыйыныны председатели Александр Дубчек шо гыакъда билдирген.

Польшаны гьар еринден гелген минге юукъ сабанчы хамисгон Польша Республикасыны сеймини бинасыны алдында демонстрация оттерген, олз озлени авур загъматында лап да тарыкты материалый ва социальный шартлардан магърум кыалгъан польша сабанчыларыны ва оланы агъюлерини пайдалары гысапга алмаккы гьукуматдан талап этген.

ВАШИНГТОН

США-ны президенти Джорж Буш хамисгон США-ны гетген йыл 20-нчы декабрде Панамагга гирген асгер бөлүклери булангы асгерлени тюрлю-тюрлю жураларыны байракъларына ябушувчу ишде озлени айрыча гьрсетгени учун деген гичи байракълары тюрлю шатлыкларында ортакчылык этген. Белгилени Йимик, шо чапгында Американы 27 минг солдат ортакчылык этген.

(ТАСС, 9 март).

Ол шашкалардан спортну устасына кандидат. Школада кзурулгъан «64» деген шашка-шахмат клубуны ишин юрте. Шогъар 5—11 класслары яшлары, учитедлер гире. Барысы да 36 адам бар. Клубну членлери там газетин чы-

да ортакчылык этегени кеп амыллар бола. Эсгерилген турнирлени савгъатлары бир нече гезиклер алгъан. 1989-нчу йылы декабринде шашкалардан Дагыстанда биринчилик алмак учун юрлген ярышларда ортакчылык

маны уагында Совет Армияны ва Дав-Денгиз Флоту 72 Кылыгыны гьюрметине багышлангъан ярышлар, Эндирей юртну биринчи чемпионаты оттерилди. Юрт агъюлер электик инженер З. Ягъиевни, художник Р. Абакаров-

жакъ ярышларда ортакчылык этмеге гъазирле. Биз де отгар уллу ярышларда янгы устыялюклер брайбыз.

Н. КЪАНАМАТОВ,
Эндирей орта школыны
учители.

ГЬЮРМЕТИН ЯКЪЛАМАГЪА ТЫНЧ ТЮГЮЛ

Улыкебизде арт вакътиде мини-футболдан уллу ярышлар оттерилген болуп тура. Бу йыл январы 27-синде СССР-ни мини-футболдан ассоциациясы кзуруду. Шогъар байлауу конференцияда ону устави кыбул этилди. «Комсомольская правда» газетини спорт бөлүгүнө редактору Виктор Николаевич Горлов ону президенти этилип сайланды. Бизин якълыбыз, Хасавюрт шагъарагъы сатывалы бирлешивно экспедитору Рамазан Чергизбаев да шо жыйында болгъан. Ол бары да бош заманын спортга багышлай. Гъали

Рамазаны айланына кзурушлагъан спортсмендер шагъар, республика ярышларында ла-йыкты ерлеге ес болгъан. Жыйын команда бу йыл биринчилик мини-футболдан оттерилген Бютюсоюз ярышларда ортакчылык этмеге токташгъан. — Загъмат коллективни советини кыраарына гере, — дей шагъар торг бирлешивно директору С. Исрапилов, — ярышларда тарыкты болагъан алатлар, устыне гиеген формалар, аяк гийимлер, топлар алынгъан. Шартлары дагы да яхшылашдырыдан хантав тюрлюбю. Неге тюрлю,

спорт адамны чыныккыра, кзуунак эте. Шо бизин кзуулукуларыны ишге тентюлю эте. Шагъар торг бирлешивно спорт мердешлер беклешегени сюндюре. Коллективге спортну методисти теннисден биринчи разрядны кыазангъан Салигъат Вагъабов кзошулгъан сонг, ишлер дагы да жанлангъан деп айтма ярай. Гъали бирлешивно кзуулукуларыны активинде шагъар, республика ярышларында кыазанылгъан устынюлюклер, савгъатлар дагы да кеп болгъан. Буссагъатгы вакътиде 20 адам мини-футбол ярышлагъа

гъазирлик гьрюв булан машгуул. Гюнде 3 керен тренировкалар оттериле. Спортсменлени кыаркыра якъдан чыныккыдырыгъа айрыча агъамият бериле. Командада сынава да, ишлык да бириккен. Ветеранлар И. Солтанмуратов, В. Эскендеров, С. Агъматов, Р. Багъалиев яшорюмлени ругъландырыну уыгыю болуп токтай. Гъали, барысы да бир Йимик гъаракат эте. Бютюсоюз ярышлагъа оланы арасындан 9 адам алынажакъ. И. ИЗЪЯЕВ, футболдан Хасавюрт шагъар федерациясыны председатели.

Молдавия ССР. Каменск районну Вертюжаны деген юртунда ашайгъан Елена Васильевна ва Семен Филип пович Столяру тарбияламак учун яшлар уюнден алты гичипав алгъан. Ери колхоз олагъа айрыча уллу уй берген, пачалык да материальный якъдан кемеке эте. Столярулары уюнде гъали тюрлю-тюрлю миллетлени яшлары оесе. Яхшылык ва фактыны интернационал англав чу дагы.

Суратда: яшлар ойнай. В. Капкин чыгъаргъан сурат. (ТАСС).

КЪАЛАЛАНЫ АБУРУ АРТА

58 йыл болгъан Францияда Жак Пьер Фотин роль хылы Яшлардан берли кзурулу кзуулу башын тутгъан. Ол биринги кылаелени ва беклиелени сатывалы да арачылык юрте. Буссагъатгы вакътиде 20 адам мини-футбол ярышлагъа

ЗЕКЛИГИ САЯЛЫ ШТРАФ ЭТИЛГЕН

60 минг доллар — суну кыаргы булан Американы «Монсенто» деген химия компаниясы ва отгар алышчылык этеген Гери Макдермотт Пулинг шагъарагъы ишчи кыатын Ирме Уайтгъа, шонякты акъча телемеге борчул болгъан. Кыатын айтатган кюйде, пачалыгыт яман сыйдегени саялы ону бен яман юреги бузгъан.

Уайт ва озою ишлейген гъазир мал тешейген пехдеги эки ишчиде булан бирге зараллы ашеестволар булан иш гьрмеге гъажатлы гьселдириклер ва кзоулашлар гелтире деп кыарай болгъан. Бироз узакъ гьзлеме тюшген. Шо вакъти оланы Макдермотт эс этген ва ишчиз тукътыгъаны саялы яман сьзлер айтты урушгъан. Уайт буса ону сунгъа бергенде, озюню нерваларын бузгъаны саялы, суд отгар сьрде эсгерилген чаккы долларны тийдирген.

Редактор С. Н. ВАЛЮЛЛАЕВ.

ТВ

СОНГУГЪОН, 10 МАРТ I ПРОГРАММА

8.00 Янгылыктаны теле-визионный кзуулуугу. 8.15 Бары да холк учунгу спорт. 8.30 Ритмикалы гимнастика. 9.00 «Эртен тез». Яшлар учунгу берилди. 10.00 «Ватанына кзуулуугу» откыда. 11.00 Эртенги платлык программа. 11.30 Уыгылу учунгу экран. «Жыйрин. жийрен...» «Ленфильм». «Бутка или йы?» «Беларусьфильм». 13.15 Дюньяны айланысында. Алынах. 14.15 Савлукъ. 15.00 Музыкалы юсок. 15.30 Бузда сыртта. Дюньяны чемпионаты. Эркин бийи. Канададан берилди. 17.00 Юртлу-

ланы ишлери. Панорама. 18.15 «Марафон-15». 19.45 «Насит иржайгъан кыатынлар». 5-нчи сериясы — «Наташа». 21.00 Заман. Янгылыктаны теле-визионный кзуулуугу. 21.30 Кылыккы насигъатлар. 21.45 Теледок. 22.00 «Сви.Ремо-80». Перерывинде (00.00) — Гюнюно сеси.

II ПРОГРАММА

8.00 Эртенги гимнастика. 8.15 «Салам, язбаш» деген фильм-концерт. 8.40 РСФСР-ни шагъарларыны телестудиялары. 8.10 «Чукотканы начальниги». Чебер фильм. «Ленфильм». 10.40 «Хожя Насрутдин». 1-нчи ва 2-нчи фильмдер. «Сенден гьзьяшлар тюрлю гьрмегенмен». Мультфильмдер. 11.10 «Йыр

булан яшав». Минскиден берилиш. 11.40 Союз республикалары кинопублицистикасы. «Къайгыны, денгизни ва увак яшларыны гыакъында» деген телевизионный документли фильм. 12.05 «Азияны сеси». 2-нчи бөлүгю. Эстрада яш йыраланы халкы. ара конкурсу гыакъында Алма-Атадан берилиш. 13.35 «Гече акт атланы устынде». Алты сериялы теле-визионный чебер фильм. 6-нчы сериясы. 14.30 «Совет Россия» деген гьрсетив канал. 17.00 «Планета». Халкыра программа. 18.00 СССР-ни халкыларыны VIII кышылыкъ Спартакиадасы. Киевден берилиш. 18.30 Заман. Янгылыктаны телевизионный кзуулуугу. 19.00 «Биз яшайгъан дюнья». Режиссёр

П. Коганны фильмдери. «Бетине кырагъыз». «Класслар». 19.40 Новороссийскини камера оркестри. 20.00 «Гечигиз ахшы болсун, гичипавлар!» 20.15 «НЛО. Чакырымдагъан кыопакъ». Экинчи бөлүгю. 20.15 Гандбол. Дюньяны чемпионаты. Эржишлер. Финалы. Чехословакиядан берилиш. 22.00 «Сурат чыгъарычу». Чебер фильм. ФРГ-ни теле-визионный кзуулуугу. 23.00 Спидвей. Дюньяны чемпионаты. Финалы Швециядан берилиш.

КЪАТТЫГЪОН, 11 МАРТ I ПРОГРАММА

6.30 120 минут. 8.35 Мультфильм. 8.55 «Спортлото» тиражы. 9.10 «Насит иржайгъан кыатынлар». Беш сериялы телевизионный че-

бер фильм. 2-нчи сериясы — «Вера». 10.25 Яшорюмлер учун. Депутаты школысы. 10.55 Кинопанорама. 12.25 Коллаж. 12.30 Заман. Янгылыктаны телевизионный кзуулуугу. 13.30 Яшлар учунгу фильм. «Кызыгъаш агасын излей». Чебер фильм. «Юрмалагъа ерлиги белет». «Ракурс» деген программа. Гъа кемеке гысапда. 18.10 «Дагыстан» деген программа. 18.30 Заман. Янгылыктаны телевизионный кзуулуугу. 19.00 Пульс-80. Биз ва экономика. 20.00 Бузда сыртта. Дюньяны чемпионаты. Кыатынгышлар. Эркин программа Канададан берилиш. 21.00 Заман. Янгылыктаны телевизионный кзуулуугу. 21.30 Кыравчу-

ланы тилеверине гьре. «Сайлес Марьер». Телевизионный чебер фильм. Великобританияны теле-визионный кзуулуугу. 23.00 Футболду гьзден гечирив. 23.30 «Мизан терезелер». Адабият темагъа гьре. «Либраллар ва консерваторлар». Биринчи берилиш. 23.50 Янгылыктаны телевизионный кзуулуугу.

II ПРОГРАММА

8.00 Эртенги гимнастика. 8.15, 11.05 Илму-аулагъа фильм. 8.45, 9.35 Бизин айланыдагы дюнья. 2-нчи класс. Илиякты болма сюемен. 9.05 Ингиллис тил. Охутуу биринчи йылы. 9.55 «Бары да затны билме сюемен». Киножурнал. 10.05 Ингиллис тил. Охутуу экинчи йылы. 10.35, 11.35 Тарих

8-нчи класс. 12.05 «Гюмелекни учуу». Телевизионный документли фильм. Моду гыакъында. 12.25 Такрарлау чебер телефильм. «Простой затны гыакъында». «Ленфильм». 14.50 «Гек ташлы юзюк». деген чебер фильм. 16.05 Яшорюмлени арасында тутушуп, ябушувдан ДАССР-ни биринчилиги. 17.15 «Бизин гъалеклени-виюбюню лифти». 18.00 «Эки юрек». Анжела Чумак йырлай. Кишиневдан берилиш. 18.30 Заман. Янгылыктаны телевизионный кзуулуугу. 19.00 «Мени гьзлериме кыара» деген теле-визионный документли фильм. В. Шукшинни арт йыллардагы лшаву гыакъында. 20.00 «Гечигиз ахшы болсун, гичипавлар!» 20.15

СССР-ни Овр Советини сессиясында. 21.00 Спидвей. Дюньяны чемпионаты. Финалы. Швециядан берилиш. 21.30 И. Архипованы концерты.

РАДИО

СОНГУГЪОН, 10 МАРТ

7.15 Концерт. 17.00 Ташыни сагъафалары. «Революциягъа берилгенлер». А. Ахмедовни очерки. 17.15—18.00 «Сиз бизге азасыз». Концерт.

КЪАТТЫГЪОН, 11 МАРТ

11.30 «Урдагъан олюню». Яшлар учунгу радиопостановка. 17.00 Янгы хабарлар. 17.20—18.00 Белгилени йыраланы концерты.

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

367007, Магъачкъала, Комсомол проспекти, 61.

ТЕЛЕФОН НОМЕРЛЕРИ: редакторну заместители — 7-24-96, жавалы секретаргъа ва партия бөлүгине — 7-28-76, юрт хозяство бөлүгине — 7-23-72, кыгъылар ва информация бөлүгине — 7-28-85, культура ва промышленность бөлүгине — 7-22-81, издательствогъа — 7-31-92, бухгалтериягъа — 7-30-94.

Газета отпечатана офсетным способом в типографии издательства Дагестанского обликома КПСС. (И. Со-мочский проспект, 81).